مجلّه پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، سال یازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵، پیاپی ۴۱

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)
http://dx.doi.org/ 10.22067/pg.2026.84054.1234
پژوهشی

تحلیل و بررسی تخصص و وضعیت تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛ (مطالعه تطبیقی ده دوره مجلس)

فردین مرادخانی (دانشیار حقوق عمومی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران)
f.moradkhani@basu.ac.ir
داود کاظمی(کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده علوم انسانی،دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران ، نویسنده مسئول)
davoodkazemi1359@gmail.com

چکیده

ترکیب تخصصی و تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی به عنوان نهاد اصلی تقنین کشور، از عوامل مؤثر بر کیفیت و کارآمدی فرآیند قانون‌گذاری و نظارت است. این پژوهش با هدف **تحلیل جامع وضعیت تحصیلی و تخصصی نمایندگان** در ده دوره مجلس شورای اسلامی انجام شده است. پژوهش حاضر از روش **توصیفی-تحلیلی** بهره برده و داده‌های مربوط به **رشته تحصیلی، سطح تحصیلات و توزیع تخصصی نمایندگان در کمیسیون‌های تخصصی** را از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری کرده است. سپس با استفاده از **آمار توصیفی و آزمون‌های آماری** (نظیر خی‌دو)، ارتباط میان متغیرهای فوق با احتمال و الگوی حضور در مجلس بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که توزیع رشته‌های تحصیلی در میان نمایندگان به‌صورت یکنواخت نبوده و **تمرکز قابل‌توجهی در حوزه‌های خاصی** (همچون حقوق، علوم پزشکی و فرهنگی) وجود دارد. همچنین، **سطح تحصیلات عالی** در اکثر ادوار غالب بوده و **توزیع نمایندگان در کمیسیون‌ها** نیز از انطباق کامل با رشته‌های تحصیلی آنان برخوردار نیست. این نتایج حاکی از آن است که **عدم تنوع و انطباق کافی در ترکیب تخصصی و تحصیلی نمایندگان** می‌تواند بر جامعیت و کارآمدی تصمیم‌گیری‌های تقنینی اثرگذار باشد. در پایان، **تدابیری برای افزایش تنوع تخصصی و بهبود انطباق رشته‌های تحصیلی با وظایف کمیسیون‌ها** پیشنهاد شده است.

واژگان کلیدی: مجلس شورای اسلامی، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، ترکیب تخصصی، احتمال حضور در مجلس.

مقدمه

انتخاب افراد شایسته در تمام حوزه‌های حکومت از موضوعاتی است که در مدل حکمرانی خوب توصیه شده و برای دستیابی به این هدف، باید تا حد امکان از هرگونه عوامل تأثیرگذار و منحرف‌کننده مانند قومیت‌گرایی، رانت، سیاست‌زدگی و انحصارطلبی صنفی دوری کرد. یکی از این حوزه‌ها، قوه قانون‌گذاری است که بر اساس وظایف کلی آن در قانون اساسی، یعنی قانون‌گذاری و نظارت، نیازمند حضور افراد متخصصی است که بتوانند در کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی نقش مؤثری ایفا کنند. حضور نمایندگانی با تخصص‌های متنوع و مرتبط با مسائل کشور، زمینه‌ساز بهبود کیفیت قانون‌گذاری و افزایش کارآمدی عملکرد مجلس خواهد بود.

با ورود افراد متخصص به مجلس، امکان ارائه خدمات قانون‌گذاری مطلوب افزایش یافته و منابع عمومی در راستای سیاست‌گذاری‌های دقیق‌تر و متناسب با نیازهای جامعه هزینه می‌شود. در مقابل، حضور افراد فاقد تخصص مرتبط در کمیسیون‌های تخصصی می‌تواند موجب ضعف در تصمیم‌گیری، کم‌کاری، تمایل به غیبت، عدم انگیزه برای انجام وظایف، اولویت‌بندی منافع فردی و گروهی بر منافع عمومی، و کاهش کیفیت قوانین شود. این مسئله ازجمله عوامل مؤثر بر ناکارآمدی مجلس شورای اسلامی به شمار می‌رود.

یکی از ریشه‌های ورود افراد غیرمتخصص به مجلس، شرایط نامزدی در انتخابات است. در روش کنونی، هیچ‌گونه معیار تخصصی برای ورود نمایندگان به مجلس وجود ندارد و تمامی افراد جامعه با داشتن حداقل مدرک کارشناسی ارشد می‌توانند در انتخابات شرکت کنند. این مسئله باعث چالش‌هایی مانند سردرگمی رأی‌دهندگان، رقابت‌های غیرعلمی، تأثیرپذیری از عوامل رانتی، نقش‌آفرینی چهره‌های غیرمتخصص و بهره‌گیری از تعاملات اجتماعی کاذب در فرآیند انتخابات می‌شود. در نتیجه، مجلس پس از انتخابات با ترکیبی از نمایندگانی مواجه می‌شود که توزیع تخصصی آنان در کمیسیون‌های مختلف نامتوازن بوده و این عدم توازن، مشکلات متعددی در فرآیند قانون‌گذاری ایجاد می‌کند. همچنین همیشه این بحث مطرح بوده که آیا نظام سیاسی ایران بیشتر به وضعیت پارلمانی گرایش دارد یا ریاستی؟ همین وضعیت بینابین باعث بروز اختلاف بین قوای مقننه و مجریه شده است. در مورد عملکرد تقنینی پارلمان، مجلس ایران را می‌توان در ردیف مجالس مؤثر ارزیابی نمود چرا که این قوه بیشتر راجع به سیاست پیشنهادی دولت که برای تصویب به پارلمان فرستاده می‌شود بحث می‌کند و گاه قادر است بر شکل نهایی آنها تاثیر بگذارد. نسبت طرح و لوایح تصویبی مجلس شورای اسلامی، مجلس را در رده مجالس وابسته به قوه مجریه قرار می‌دهد این در حالی است که طبق اصول قانون اساسی مجلس از استقلال عمل و قدرت تاثیرگذاری بیشتری نسبت به آنچه در عمل اتفاق افتاده برخوردار است. از منظر قدرتمندی پارلمان، مجلس ایران در رده مجالس قدرتمند قرار می‌گیرد، حداقل به لحاظ قانون اساسی، چرا که توانایی اصلاح لوایح دولت و هم طرح ایراد

بر آن را دارد، هر چند که به دلیل ضعف تخصصی علمی کمیسیون‌های مجلس این ابزار بسیار کم استفاده می‌شود. این وضعیت، برخلاف توصیه‌های قانون اساسی، به‌ویژه بند «ب» اصل ۲، مبنی بر بهره‌گیری از علوم، فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در جهت پیشبرد آن است. تحقق این هدف مستلزم حضور متخصصان در تمامی حوزه‌های مورد نیاز کشور در مجلس شورای اسلامی است. در این مقاله تلاش می‌شود به این پرسش پاسخ داده شود که آیا نمایندگانی که در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی حضور داشته‌اند، از تخصص‌های لازم برای اجرای راهکارهای پیش‌بینی‌شده در بند (ب) اصل ۲ قانون اساسی برخوردار بوده‌اند؟ نخستین گام برای پاسخ به این پرسش، بررسی ترکیب تخصصی نمایندگان در دوره‌های گذشته است. یکی از شاخص‌های مهم در این زمینه، رشته تحصیلی نمایندگان است که می‌تواند به عنوان معیاری برای ارزیابی میزان حضور تخصص‌های مختلف در فرآیند قانون‌گذاری مورد استفاده قرار گیرد. این بررسی می‌تواند نقاط ضعف ترکیب نمایندگان در ادوار گذشته را آشکار کرده و راهنمایی برای اصلاحات آینده در نظام انتخاباتی باشد.

با وجود اهمیت این موضوع، تاکنون توجه کافی به این مسئله نشده است که برای دستیابی به نمایندگانی توانمند و اثرگذار و در نتیجه، مجلسی کارآمد در سیاست‌گذاری، چه راهکارهایی باید اتخاذ شود. این مقاله، با تمرکز بر بهبود و ارتقای عملکرد نمایندگان در فرآیند قانون‌گذاری، درصدد بررسی این مسئله است.

در بررسی پیشینه پژوهش، می‌توان به دو مقاله منتشرشده در نشریه *جستارهای سیاسی معاصر* اشاره کرد که به تحلیل تخصص و رشته تحصیلی نمایندگان مجلس پرداخته‌اند: «تحلیل بافت سیاسی، اجتماعی و تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛ ادوار اول تا پنجم» (فوزی و زارعی، ۱۳۹۵) و «تحلیل بافت سیاسی، اجتماعی و تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛ ادوار ششم تا دهم» (فوزی و زارعی، ۱۳۹۶). تمایز پژوهش حاضر با این مطالعات در دو جنبه اساسی است: نخست، این پژوهش تمامی ده دوره مجلس را به‌طور هم‌زمان و مقایسه‌ای مورد بررسی قرار داده است. دوم، این پژوهش علاوه بر تحلیل ترکیب تخصصی نمایندگان، به بررسی تأثیر رشته تحصیلی بر شانس انتخاب شدن هر یک از نامزدها پرداخته است. این رویکرد امکان تحلیل دقیق‌تری از ارتباط میان نظام انتخاباتی و ترکیب تخصصی مجلس فراهم می‌آورد. بر این اساس، مقاله ابتدا به ضرورت حضور متخصصان و نمایندگان با پیشینه‌های گوناگون در مجلس پرداخته و سپس ترکیب رشته‌های تحصیلی نمایندگان در ادوار مختلف را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین، عواملی که در شکل‌گیری این ترکیب در هر دوره تأثیرگذار بوده‌اند، تحلیل می‌شود. در نهایت، این پژوهش می‌کوشد با بررسی نظام انتخاباتی و تأثیر آن بر توزیع تخصصی نمایندگان، ابعاد گوناگون این مسئله را مورد واکاوی قرار دهد.

۱. ضرورت وجود متخصصین در پارلمان

در هیچ سازمانی نمی‌توان بدون بهره‌مندی از افراد کارآمد، به اهداف سازمانی دست یافت زیرا پویایی و توانمندی منابع انسانی در پیشبرد اهداف سازمانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است(مهرابیان و همکاران ۱۳۹۰: ۵۸). در مطالعات انجام شده، برای توانمندسازی یک سازمان به کیفیت نیروی کار، عوامل فردی اشاره شده است(لطفیان و دعایی، ۱۳۹۲: ۱۸). استفاده از افراد متخصص از دغدغه‌های سازمان‌های ملی و فراملی است که ارتباط بسیار تنگاتنگی با شایستگی‌ها دارد. استفاده از نیروهای توانمند تنها در سطوح پایین دستی مورد توجه نیست، بلکه می‌توان در سطح کلان و در سطح مدیران مهم و تأثیرگذار نیز، به آن توجه کرد. از این رو با توجه به نقش مجلس شورای اسلامی در انجام فرایند قانونگذاری به عنوان یکی از مراحل خط مشی‌گذاری در راستای عملیاتی کردن خط مشی‌ها (سینائی و زمانی، ۱۳۹۰: ٦٥) ، استفاده از نمایندگان توانمند در کمیسیون‌های تخصصی مجلس بسیار مهم است چرا که در صورت ناتوانی خط مشی گذاران ملی در فرایند خط مشی‌گذاری یا ارزیابی و نظارت نادرست و به تبع آن اجرای ناصحیح، شکاف خط مشی اتفاق خواهد افتاد که باعث ناکارآمدی خط مشی‌ها خواهد شد(قلی پور، دانایی فرد، امیری و عطاردی، ۱۳۹٤: ۹۲). در برخی ادوار، مصوبات مجلس، فاقد دوراندیشی، انسجام و جامع نگری لازم و برخی متناقض با مصالح کلی جامعه بوده است. گاهی مصوبات بر شناخت ضرورت ها و درک موقعیت های زمانی صحیح مبتنی نبوده و به هیچ وجه اولویت جامعه محسوب نمی شده و بارها قوانین مصوب دستخوش تغییرات می شدند (دانایی فر، آذر، شیرزادی، ۱۳۹۳: ۸).

در برخی مواقع، نظارت مجلس بر دولت و کارگزاران ملی، از لحاظ عملکرد مالی و سیاسی ضعیف بوده است. از این رو، یکی از مهم‌ترین وظایف که نظارت مستمر و مؤثر بر ارکان نظام است را به طور صحیح انجام نداده است (دانایی فر، آذر، شیرزادی ، ۱۳۹۳: ۸). به نظر می‌رسید یکی از دلایل این نقص‌ها، عدم حضور نمایندگان با تخصص‌های لازم در کمیسیون‌های تخصصی مجلس بوده است.

آزبورن و اسلیوینسکی (۱۹۹٦) و بسلی و کوت (۱۹۹۸) به دلیل منافع متفاوت هر یک از اعضای جامعه رویکرد "شهروند – نامزد" را برای پارلمان پیشنهاد می‌کنند (یعنی هر شهروند یک نامزد باشد)، با این فرض که نامزدهای انتخابات همیشه اعضای مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی هستند و فقط متعهد به منافع اقتصادی خود هستند. آنان اعتقاد دارند برای حل این مشکل دو راه‌کار وجود دارد: یا همه اعضاء باید مقداری مساوی نظر خود را اعمال کنند که نوعی دموکراسی مستقیم است، یا همه اعضاء هیچ نظری را ندهند و تاثیری نداشته باشند که سلطنت سنتی می‌نامند. در انتخاب اعضاء پارلمان از جامعه، اگر افراد جامعه و منافع آنها از قبل متقارن باشند، پارلمان تصویر کاهش یافته‌ای از جمعیت ایجاد می‌کند. از آنجا که تخصص‌های مختلف در فرآیند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری بسیار حائز اهمیت است، تعداد نمایندگان

می‌تواند بر شانس حضور تخصص‌های مختلف در مجلس تأثیرگذار باشد. به عبارت دیگر، با کاهش تعداد نمایندگان، احتمال نمایندگی تخصص‌های گوناگون در پارلمان کاهش یافته و در نتیجه توانایی مجلس در انعکاس منافع و نیازهای متنوع جامعه کاهش می‌یابد. در جوامع دموکراتیک، برای بهینه‌سازی حضور تخصص‌ها در مجلس، باید تعادلی بین تعداد نمایندگان و تنوع تخصصی آنان برقرار شود. این امر می‌تواند به افزایش کارآمدی قانون‌گذاری و کاهش احتمال تمرکز منافع خاص در دست گروه‌های خاص کمک کند. به طور شهودی، زمانی که تعداد شرکت‌کنندگان در فرآیند تصمیم‌گیری زیاد باشد، تأثیر هر عامل فردی بر نتیجه نهایی ناچیز می‌شود (Besley, 1998: 139-141) و در نتیجه امکان سوءاستفاده توسط یک جمعیت خاص با منافع مشترک در پارلمان کاهش می‌یابد.

در طول سه دهه گذشته، دانشمندان علوم اجتماعی برای استفاده از گروه‌ها در حل مشکلات مدیریتی بحث کرده‌اند. در ابتدا از یافته‌های تحقیقات اولیه ناشی می‌شد که تیم‌ها عملکرد بهتری از اعضای متوسط خود داشتند (Lorge, Fox, Davitz, & Brenner, 1958: 338). با این اوصاف، نتیجه می‌گیریم که عملکرد یک گروه تابع مثبتی از توانایی‌های اعضای آن است (Hoffman, 1979: 379). بنابراین، هنگامی که یک تیم دارای توانایی بالا باشد، به احتمال زیاد منابع جدید و باکیفیت بیشتری نسبت به گروه‌های کم‌توانی دارد (Yetton, 1983: 145-146).

مطالعات مربوط به توانایی حل مسئله گروهی یک گروه نشان می دهد که گروه ها به طور کلی نسبت به افراد برتری دارند. مطالعات مربوط به پارلمان ها با حضور تعداد بیشتری از اعضاء و با منافع متفاوت نشان می دهد که در این مجامع فرصت کمتری برای هر فردی برای اتخاذ موقعیت رهبری وجود دارد. رهبر تأثیر کمتری بر تصمیم گروه دارد و همچنین اجماع کمتری در تصمیم گیری‌ها بوجود می آید. و پارلمان های بزرگ در مسائل عینی کندتر و در مسائل انتزاعی سریعتر عمل می‌کنند (ZILLER.1957:165). در نهایت با اطمینان معقولی می‌توان نتیجه گرفت که یک رابطه خطی مثبت بین حضور اعضاء با تخصص های متفاوت در پارلمان و دقت تصمیمات گروه وجود دارد. با توجه به تفاوت نمایندگان ترجیحات رأی‌دهندگان ایجاد می‌کند تا بر روی موارد مختلف تمرکز کنند. اما زمانی که تخصص های عینی دانشگاهی در میان نامزدها وجود نداشته باشد، صدای اصلی که احتمالاً شنیده خواهد شد صدای سیاستمداران حرفه‌ای است(Myerson. 1999: 696). حضور افراد متخصص در زمینه‌های گوناگون می‌تواند کمک شایانی بر کارایی پارلمان نماید چرا که قانون گذاری در همه حوزه‌ها و نظارت بر آن نیاز به تخصص‌های متفاوتی دارد. با توجه به نظام انتخاباتی مجلس شورای اسلامی و تغییرات آن در ده دوره گذشته، بررسی تغییرات ساختاری و تأثیر آن بر حضور تخصص‌ها در پارلمان اهمیت بسیاری دارد. در نظام جمهوری اسلامی ایران، نمایندگان مجلس از طریق انتخابات عمومی و بر اساس سیستم تک‌عضوی حوزه‌های انتخابیه به مجلس

وارد می‌شوند. از آنجا که تعدد و تنوع حوزه‌های انتخابیه و نوع نظام انتخاباتی (از جمله سیستم اکثریتی و نسبتاً تک‌مرحله‌ای) بر ساختار نمایندگی تأثیر می‌گذارد، این مسأله نقش مهمی در شکل‌دهی به ترکیب تخصص‌های موجود در مجلس ایفا می‌کند.

در این زمینه، می‌توان به تغییرات ساختاری مجلس از جمله افزایش یا کاهش تعداد نمایندگان، تعداد و ویژگی‌های کمیسیون‌های تخصصی در طول این ده دوره اشاره کرد. از جمله تغییرات عمده‌ای که در ساختار مجلس شورای اسلامی طی ده دوره مشاهده می‌شود، می‌توان به تغییرات در تعداد نمایندگان مجلس اشاره کرد که به طور مستقیم بر تنوع تخصصی نمایندگان تأثیر گذاشته است. در برخی از دوره‌ها، به ویژه در ابتدای تشکیل مجلس، تعداد نمایندگان به نسبت کوچک‌تر بوده و این امر موجب می‌شد که برخی از تخصص‌ها در مجلس کمتر نمایندگی می‌شدند. با این حال، در دوره‌های اخیر، تغییرات در تعداد نمایندگان و تشکیل کمیسیون‌های تخصصی جدید موجب افزایش تنوع تخصصی نمایندگان و حضور متخصصین در حوزه‌های مختلف شده است.

همچنین، از آنجا که کمیسیون‌های تخصصی مجلس نقش کلیدی در فرآیند قانون‌گذاری و نظارت ایفا می‌کنند، ویژگی‌های این کمیسیون‌ها نیز می‌تواند تأثیر مستقیمی بر کیفیت تصمیمات قانون‌گذاری و نظارتی مجلس داشته باشد. در این راستا، با توجه به تغییرات در تعداد و نوع کمیسیون‌ها طی ده دوره مجلس، لازم است بررسی شود که آیا این تغییرات باعث افزایش تخصص‌گرایی و دقت در فرایند تصمیم‌گیری شده است یا خیر.

در نتیجه، ارتباط بین تغییرات ساختاری مجلس، از جمله تعداد نمایندگان و نوع کمیسیون‌های تخصصی با حضور تخصص‌های مختلف در پارلمان، نیاز به تحلیل عمیق‌تری دارد. این بررسی می‌تواند کمک کند تا فهم بهتری از تأثیر این تغییرات بر کارایی مجلس و توانمندی‌های نمایندگان در انجام وظایف قانونی خود به دست آید.

۲. ادوار مختلف مجلس

۲-۱. دوره اول مجلس شورای اسلامی[1]

با تصویب شورای انقلاب، انتخابات بین نامزدها (و نه احزاب و فهرست‌های انتخاباتی) و در حوزه‌های انتخابیه جداگانه برگزار شد که هر حوزه انتخابیه معمولاً از یک شهرستان تشکیل می‌شد. برای پیروزی در

[1] کلیه اطلاعات استفاده شده توسط نویسندگان این مقاله در خصوص آمار و ارقام تعداد، نوع رشته تحصیلی، انتخاب در مرحله اول یا دوم و دفعات حضور در مجلس از کتاب معرفی نمایندگان ده دوره مجلس شورای اسلامی تهیه و تنظیم اداره فرهنگی و تبلیغات مجلس شورای اسلامی(۱۳۹۶) استخراج شده است.

انتخابات کسب اکثریت مطلق (۵۰٪ به علاوه یک رأی) برای هر کاندیدا لازم بود و اگر این اکثریت حاصل نمی‌شد انتخابات به مرحله دوم می‌کشید(قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۰، ماده ۸).

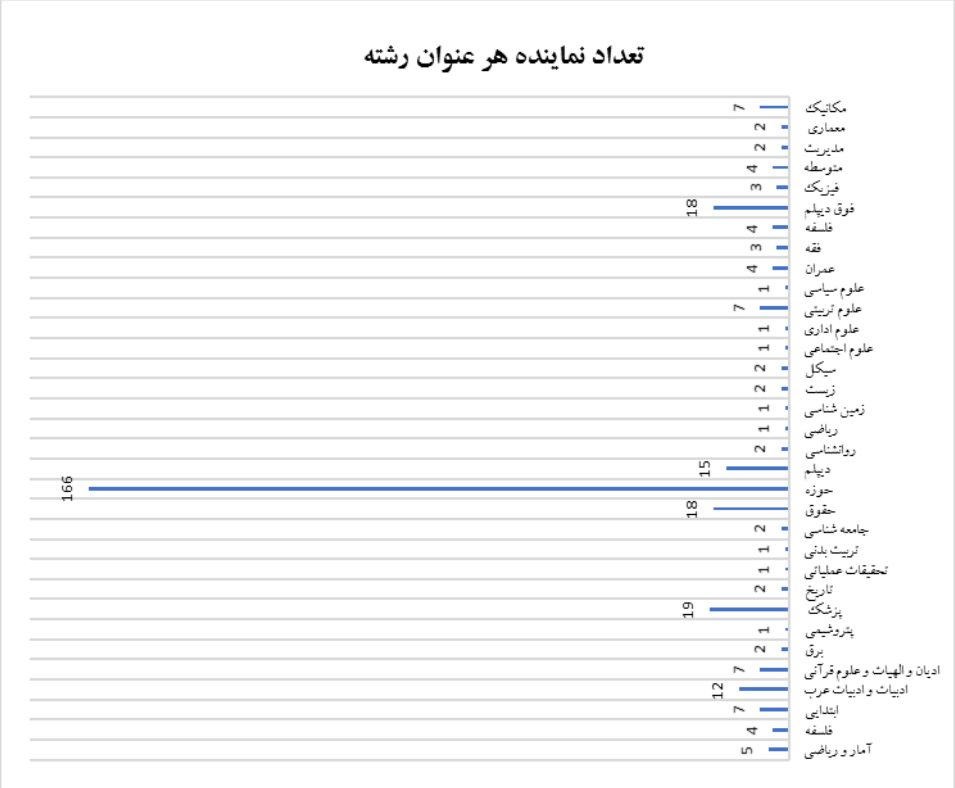

تصویر شماره ۱: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره اول

با توجه به ترکیب اعضا، می‌توان گفت مجلس اول یکی از متنوع‌ترین مجالس از نظر رشته تحصیلی در طول حیات جمهوری اسلامی تا به امروز است. تا پایان مجلس اول ۳۲۷ نفر وارد مجلس شدند که شاید بتوان علت افزایش این تعداد نماینده از ۲۷۰ نفر شهادت افرادی چون: محمدتقی بشارت، سیدرضا پاک‌نژاد، علی‌رضا چراغزاده دزفولی، سید محمدتقی حسینی طباطبایی، سید محمدباقر حسین لواسانی، شمس‌الدین حسینی نایینی، غلامحسین حقانی، محمدعلی حیدری، عباس حیدری، سید محمدکاظم دانش، غلامرضا دانش آشتیانی، علی‌اکبر دهقان، عبدالحمید دیالمه، سید فخرالدین رحیمی، سید محمدجواد شرافت، میربهزاد شهریاری، قاسم صادقی، محمدحسین صادقی، سید نورالدین طباطبایی‌نژاد، محمدحسن طیبی، سیف‌الله عبدالکریمی کومله، عبدالوهاب قاسمی، عمادالدین کریمی، بیژنی‌نژاد، محمدعلی منتظری، عباسعلی ناطق نوری، مهدی نصیری لاری، علی هاشمی سنجابی(در حادثه بمب‌گذاری حزب جمهوری اسلامی) حسن آیت، رحمان استکی و مجتبی استکی(ترور شده) مصطفی چمران، مهدی شاه‌آبادی، در جنگ دانست. در مجموع ۳۲۷ نفر دارای ۳٤ گرایش تحصیلی بودند که در تصویر شماره ۱ نحوه توزیع هر گرایش تحصیلی

مشخص است. همان‌طور که در تصویر شماره ۱ قابل رویت است نکات بسیار جالبی در شاکله مجلس اول وجود دارد. از نظر سطح سواد٤٥ نفر کارشناس، ۳۲ نفر کارشناس ارشد، ۱۹ نفر دکترا، ۱۹ نفر پزشک و باقی دارای تحصیلات حوزوی بودند. بیشترین حضور روحانیون و همچنین بیشترین حضور روحانیون با درجه اجتهاد در مجلس شورای اسلامی مربوط به دوره اول است که ١٦٦ نفر روحانی حضور داشتند.

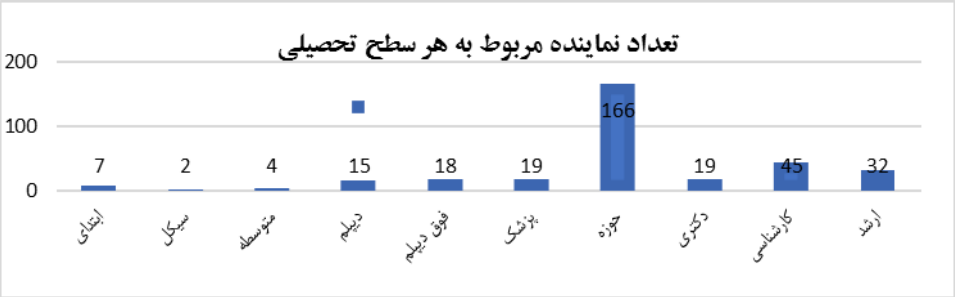

تصویر شماره۲: تعداد نمایندگان مربوط به هر سطح تحصیلی

۲-۲. دوره دوم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره در روز جمعه ٢٦ فروردین ١٣٦٣ و اولین جلسه آن در ۷ خرداد ١٣٦٣ با حضور ۲۷۸ نفر برگزار شد که این دوره دارای نکات جالبی از نظر گرایش‌های تحصیلی می‌باشد. تنوع گرایش‌های تحصیلی در مجلس دوم به ۲۵ گرایش کاهش یافت. همچنین در این دوره تعداد پزشکان و دکترای تخصصی و کارشناسی ارشد و حقوقدانان نیز کاهش پیدا می‌کند. به طوری که در تمام ادوار پایین‌ترین سطح علمی مربوط به مجلس دوم می‌باشد. انتخابات مجلس دوم شورای اسلامی در شرایطی متفاوت با دوره نخست برگزار شد. با کناره‌گیری تدریجی نیروهای ملّی–مذهبی از ساختار سیاسی نظام، انتخابات این دوره از مجلس، منحصراً صحنه رقابت نیروهای موسوم به خط امام و یا مکتبی بود؛ بنابراین برخی با خوش‌بینی تصور می‌کردند که یک دست بودن داوطلبین نمایندگان مجلس، فضای سیاسی کشور را از هرگونه چالش مصون می‌دارد.

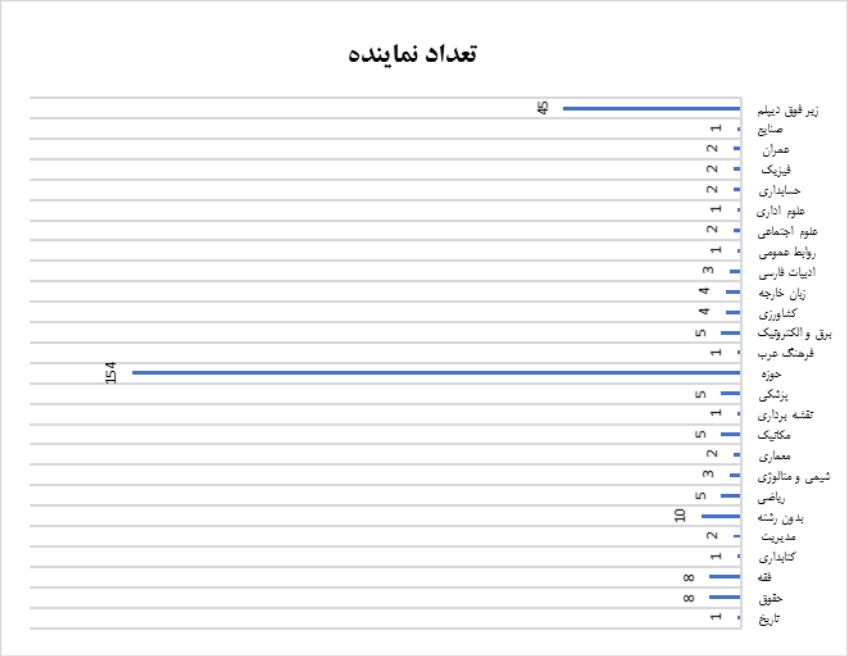

تصویر شماره ۳: پراکندگی گرایش های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره دوم

به منظور تأمین سلامت انتخابات، ملاک و مجوزهایی برای ورود افراد به رقابت‌های انتخاباتی این دوره از مجلس درنظر گرفته شد. از مهمترین این ملاک‌ها، اعتقاد به اسلام و روش‌های انقلابی مورد حمایت نظام و عدم گرایش به گروه‌های معاند بود. امام خمینی(ره) اعتقاد داشتند کاندیداهای نمایندگی باید در درجه نخست به اسلام و اجرای صحیح آن توجه داشته و با کیان نظام جمهوری اسلامی مخالفتی نداشته باشند.

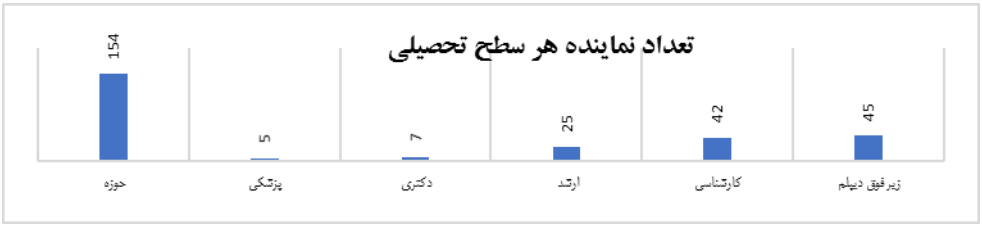

تصویر شماره٤: تعداد نمایندگان مربوط به هر سطح تحصیلی دوره دوم

ایشان پیش از برگزاری انتخابات در جمع خطبا و وعاظ در تاریخ ۱۳ مهرماه ۱۳٦۲ اینگونه توصیه نمودند: و همین‌طور در انتخابات، مردم را توجه بدهید به اینکه شما می‌خواهید اسلام را حفظ کنید . عدم حضور بخشی از فعالان سیاسی در این دوره از انتخابات باعث کاهش حضور فارغ التحصیلان دانشگاهی که عموما در آن زمان وابستگی‌های حزبی داشتند گردید(حمید بصیرت منش، مینا آونج، ۱۳۹۵: ٤۹-۷٤). با توجه به همین شرایط فقط ۲٤۳ نماینده در زمان افتتاح به جای ۲۷۰ نماینده وارد مجلس شدند.

۳-۲. دوره سوم مجلس شورای اسلامی

سومین دوره مصادف شد با رحلت حضرت امام خمینی(ره) و به همین دلیل این مجلس دارای دو رئیس بود. در ابتدا آقای هاشمی رفسنجانی و بعد از انتخاب ایشان به عنوان رییس جمهور، آقای مهدی کروبی ریاست مجلس را به دست گرفت. در پایان مجلس ۲۷۵ نفر به مجلس سوم راه یافتند که از نظر گرایش‌های تحصیلی دارای ۲۸ گرایش تحصیلی متفاوت بودند. از ویژگی‌های بارز این مجلس افزایش دو برابری نمایندگان با مدرک کارشناسی و کاهش شدید تعداد روحانیون در مجلس بود. در این دوره تعداد پزشکان به ۱۱ نفر، حقوقدانان به ۹ نفر و تعداد کارشناسان به ۸۵ نفر افزایش می یابد. نکته قابل توجه در این دوره حضور رشته‌های کشاورزی به تعداد ٦ نفر و رشته برق به تعداد ۸ نفر که در اثر اقداماتی است که جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی در روستاها داشته‌اند و همچنین ترکیب رای دهندگان حوزه‌های مختلف انتخاباتی است که بیشتر رای دهندگان را روستاییان تشکیل می دهند. در ادامه خواهید دید حضور رشته-های مانند کشاورزی در دوره‌های دیگر که نسبت جمعیت شهر از روستا پیشی می‌گیرد بسیار کاهش می یابد.

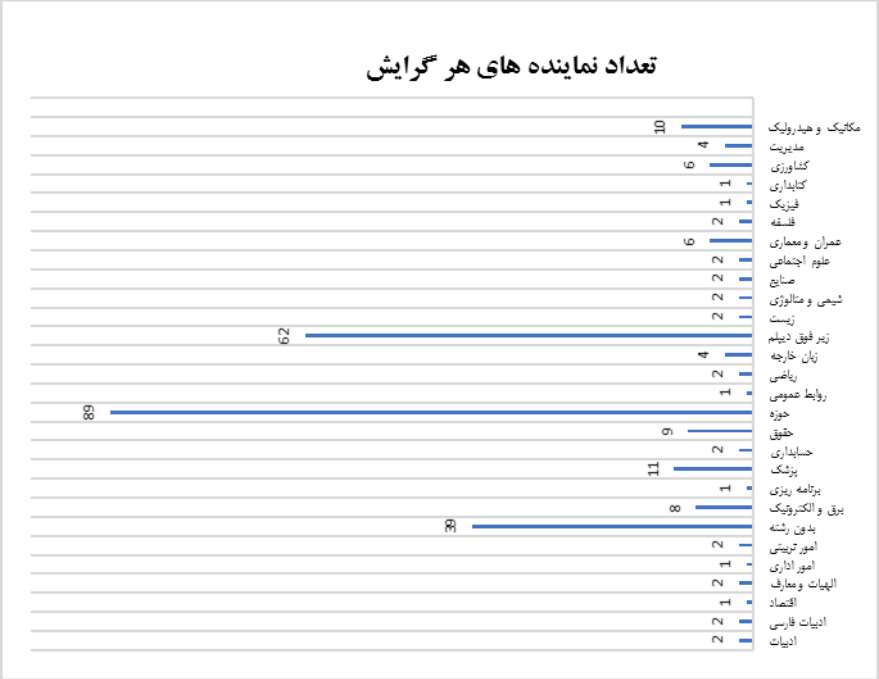

تصویر شماره ۵: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره سوم

نکته قابل توجه در سه دوره اول مجلس، حضور کم رنگ رشته‌های مانند مدیریت، علوم سیاسی و اقتصاد است به طوری که در مجلس اول اقتصاددان حضور ندارد و علوم سیاسی نیز فقط یک نماینده و ۲ نفر

هم دارای گرایش مدیریت می‌باشند. در مجلس دوم اقتصادان وجود ندارد و یک کارشناس علوم سیاسی و ۲ نفر دارای گرایش مدیریت بودند. در مجلس سوم اولین اقتصادان راهی مجلس می شود و فقط یک کارشناس علوم سیاسی و ٤ گرایش مدیریت حضور دارد که این دوره شروع افزایش گرایش مدیریت در مجلس است که به دلایلی که در ادامه به آن اشاره خواهیم کرد حضور نمایندگان با گرایش مدیریت حداکثر کرسی‌های مجلس را اشغال می‌کنند. نزدیک به ٥٦ رشته تحصیلی در دوره سوم حضور داشتند که بخش عمده این افراد از روحانیت بودند. به طور کلی می‌توان این گونه استنباط کرد که در دوره‌های اول مجلس به دلیل نزدیک بودن به ابتدای انقلاب و تلاش‌های زیادی که روحانیون برای پیروزی انقلاب کشیده بودند و همچنین به دلیل اینکه روش‌های تبلیغاتی در آن زمان بیشتر از طریق سخنرانی‌ها صورت می پذیرفت و روحانیون در این زمینه بسیار توانمند بودند، در رقابت‌های انتخاباتی از دیگر رقبا پیشی می‌گرفتند. نکته قابل توجه دیگر در این دوره افزایش عجیب نمایندگان با مدرک تحصیلی پایین‌تر از فوق دیپلم است.

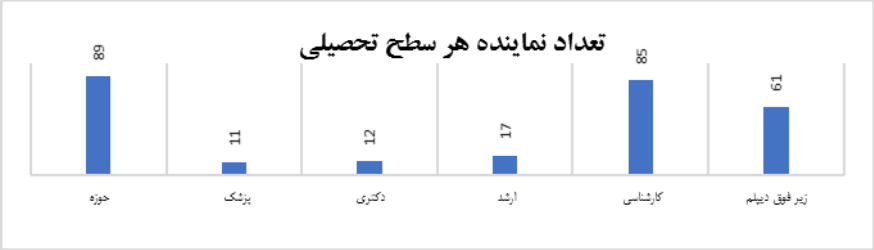

تصویر شماره ٦: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در مجلس چهارم

با بررسی و انطباق مدارک تحصیلی برخی از نمایندگان دو دوره قبل با مدرک تحصیلی ثبت شده از این افراد نکته جالبی مشخص می‌شود و آن این است که برخی از نمایندگان کاهش مدرک تحصیلی نیز داشته‌اند. به طور مثال دکتر حسن روحانی در دو دوره اول با مدرک دکترای حقوق در کتاب معرفی نمایندگان ده دوره مجلس شورای اسلامی ثبت شده است اما در دوره سوم با مدرک کارشناسی ارشد حقوق معرفی می گردد. این موضوع نشان دهنده شروع بررسی اصل مدارک تحصیلی در زمان ثبت نامهای انتخابات مجلس است که در دوره‌های قبلی به درستی صورت نمی‌پذیرفته و علت افزایش عجیب مدارک کمتر از فوق‌دیپلم هم همین موضوع است.

٤-۲. چهارمین دوره مجلس شورای اسلامی

دوره چهارم در تاریخ ۷ خرداد ماه سال ۱۳۷۱ آغاز بکار نمود و در ٦ خردادماه سال ۱۳۷۵ پایان یافت. انتخابات این مجلس در ۲ دور؛ دور نخست در ۲۱ فروردین ۱۳۷۱ و دور دوم در ۱۸ اردیبهشت ۱۳۷۱

صورت گرفت و در نهایت ۲۷٤ نفر به مجلس راه‌یافتند. رییس مجلس حجت الاسلام علی اکبر ناطق نوری و نائب رئیسان حسن روحانی، سید اکبر پرورش، محمدعلی موحدی‌کرمانی و حسین هاشمیان بودند.

تعداد پزشکان این دوره افزایش چشم گیری داشته به طوری که به ۲۳ نفر رسید. همچنین گرایش‌های کشاورزی به ۱۱ نفر رسید. تعداد نمایندگان با مدرک تحصیلی کارشناسی نسبت به دوره قبل افزایشی نداشته و تعداد نمایندگان مدرک کارشناسی‌ارشد به ۳۰ نفر و دکترای تخصصی به ۱۸ نفر رسید. رشد نمایندگان با گرایش تحصیلی مدیریت که در دوره قبلی شروع شد ادامه داشت و با افزایش بیش از سه برابری به ۱۵ نفر افزایش پیدا کرد. همچنین حضور ٤ اقتصاددان نیز یکی دیگر از ویژگیهای این دوره از مجلس بود. در این دوره ۱۱ حقوقدان حاضر بودند که نسبت به دوره قبل افزایش دو نفره داشت. نکته قابل توجه در این دوره کاهش نمایندگان با مدارک فوق‌دیپلم به پایین است چرا که تعداد این نمایندگان در دوره اول ٤۳ نفر در دوره دوم ٤۰ نفر و در دوره سوم به طور عجیبی افزایش پیدا کرده و به ٦۲ نفر می‌رسد. تنوع گرایش‌های تحصیلی مجلس شورای اسلامی در دوره چهارم نسبت به دوره دوم و سوم افزایش پیدا کرده و به ۳۲ گرایش می‌رسد که از نظر تنوع رشته‌ای شبیه به مجلس اول است.

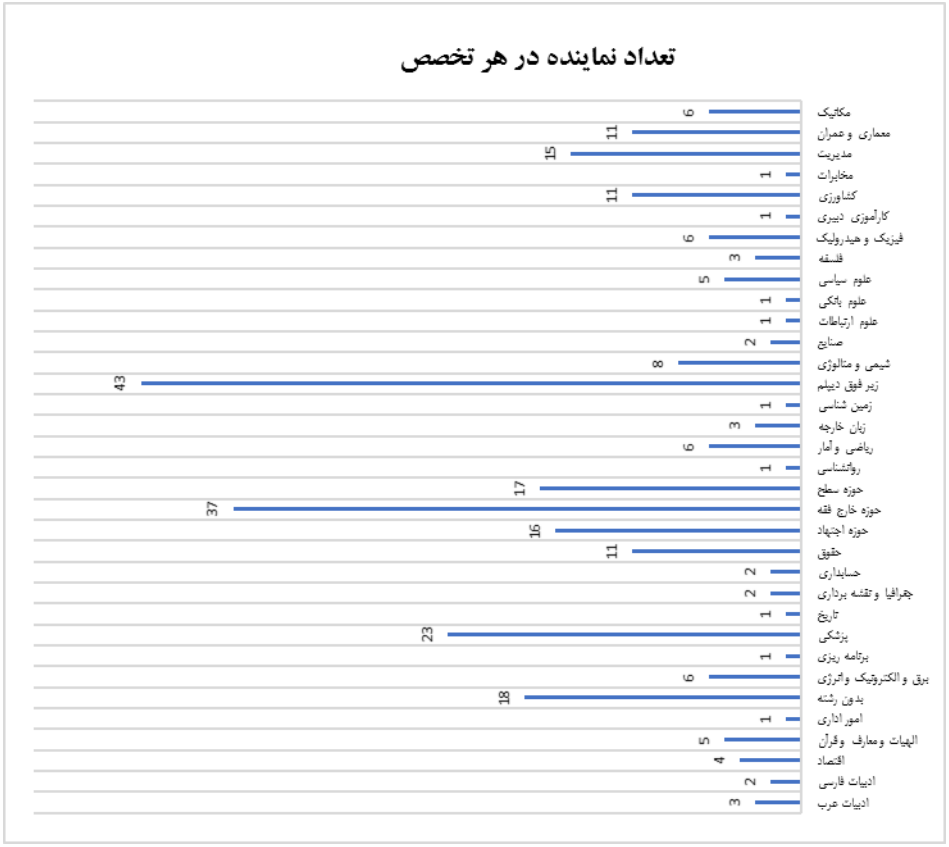

تصویر شماره ۷: پراکندگی گرایش های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره چهارم

کاهش تعداد روحانیون مجلس ادامه داشت به طوری که در این مجلس به عدد ۷۰ نفر رسید. اما نکته قابل توجه در این خصوص کاهش شدید روحانیون با درجه اجتهاد در این چهار دوره مجلس بود، مخصوصا بین دوره دوم و سوم به طوری که مجتهدین در مجلس اول ۳٦ نفر در مجلس دوم ۲۷ نفر و در مجلس سوم ۱۸ نفر و در مجلس چهارم ۱٦ نفر بودند که روند کاهشی تعداد مجتهدین در مجلس در دوره‌های بعد هم ادامه دارد که می‌توان دلیل این موضوع را کهولت سن مجتهدین و یا همان موضوع تغییر فرایند ثبت نام برای انتخابات دانست که از مجلس سوم به بعد بر روی اصل مدارک تحصیلی تاکید شده است باشد.

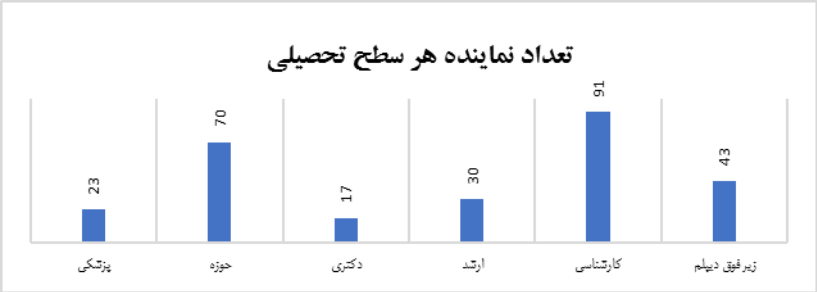

تصویر شماره ۸: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره چهارم مجلس

۵-۲. دوره پنجم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره، در ۱۸ اسفند ۱۳۷٤ برگزار و در تاریخ ۱۲ خرداد ۱۳۷۵ نخستین جلسه آن برگزار شد. رئیس مجلس پنجم آقای علی اکبر ناطق نوری و نائب رئیسان وی، آقای حسن روحانی و آقای محمدعلی موحدی کرمانی بودند. در نهایت تا پایان این دوره مجلس ۲۷٤ نفر در مجلس به عنوان نماینده انتخاب شدند. در این دوره نیز تنوع گرایش‌های تحصیلی ۳۳ گرایش و تغییرات رشته‌های تحصیلی به گونه‌ای بود که روحانیون سیر کاهشی دوره‌های قبل را ادامه دادند. رشته حقوق با ۱۲ نفر، تغییر چندانی نداشت اما بیشترین تغییرات مربوط به گرایش مدیریت بود که ۱۹ نفر به این مجلس راه یافتند. هم چنین گرایش علوم سیاسی نیز به ۱۱ نفر در این دوره رسید. همان طور که در تصویر شماره ۱۰ خواهید دید سطح مدارک تحصیلی مجلس از دوره پنجم در حال متعادل‌تر شدن است. تا دوره پنجم بیشترین تغییرات مربوط به رشته‌های حوزوی می‌باشد و کمترین تغییرات مربوط به گرایش‌های پزشکی است. همچنین کاهش تعداد مدارک پایین‌تر از فوق‌دیپلم که از مجلس چهارم شروع شده بود با سرعت بیشتری ادامه پیدا کرده و به ۲۳ نفر رسید. در هر سه سطح دانشگاهی یعنی کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری، رویه، افزایشی می‌باشد.

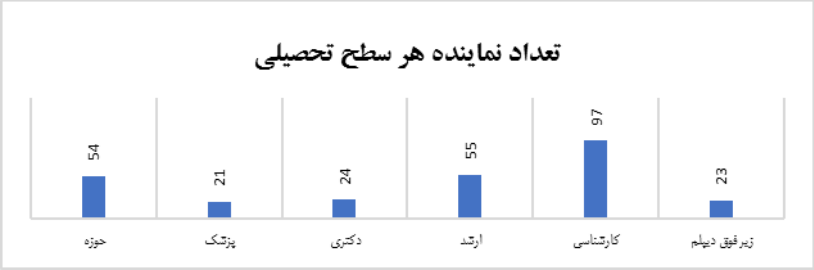

تصویر شماره ۱۰: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره پنجم مجلس

یکی از مهمترین مسائلی که در این قضیه نقش دارد ادامه تحصیل نمایندگان ادوار گذشته است که اکثرا در رشته‌های علوم سیاسی و مدیریت مشغول به تحصیل شدند و جا دارد در تحقیقات دیگری این موضوع بررسی گردد.

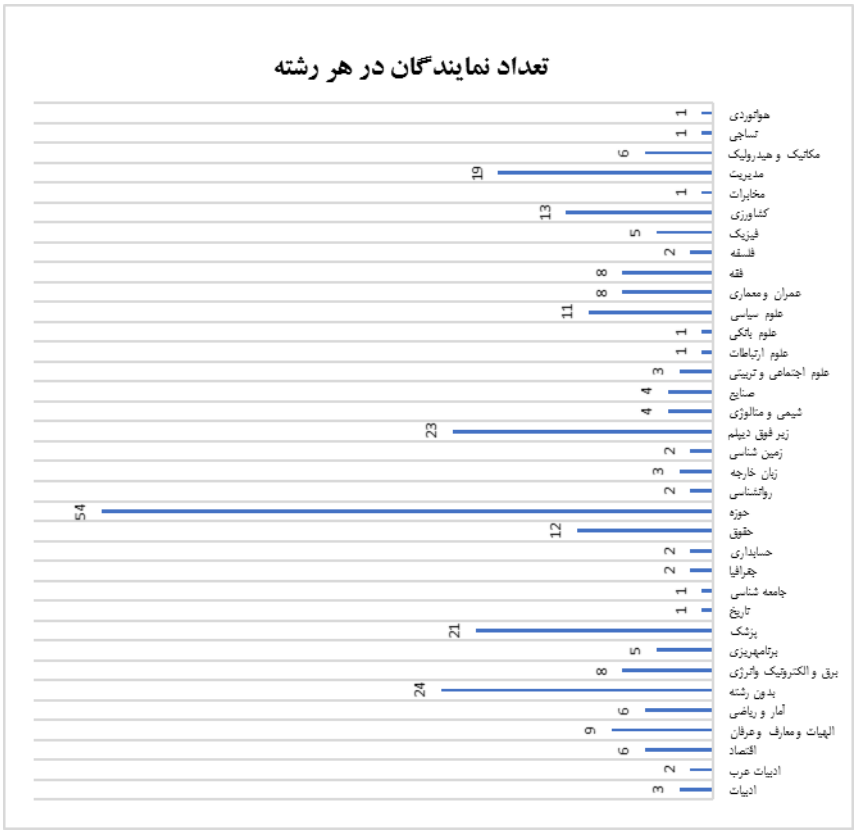

تصویر شماره۹: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره پنجم

۶-۲. دوره ششم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره در ۲۹ بهمن ۱۳۷۸ و اولین جلسه آن در ۷ خرداد ۱۳۷۹ برگزار شد. آقایان مهدی کروبی به عنوان ریاست مجلس، بهزاد نبوی و محمدرضا خاتمی نایب‌رئیس اول و دوم انتخاب شدند. در نهایت تا پایان دوره تعداد ۲۹۷ نفر به مجلس راه پیدا کردند. که دارای ۳۸ گرایش متفاوت بودند. از ویژگیهای این

دوره می توان به کاهش شدید تعداد روحانیون مجلس تا عدد ۳۹ و افزایش پزشکان تا ۳۵ نفر و همچنین افزایش گرایش‌های مدیریتی تا ۳۳ نفر اشاره نمود. یکی از نکات جالب در این دوره، کاهش حضور متخصصین کشاورزی در مجلس است که می‌تواند ناشی از روند تغییرات جمعیتی کشور باشد. به ویژه، کاهش تعداد روستاییان و افزایش جمعیت شهرنشینان (ساعی ارسی، ۱۳۹۲: ۱) از جمله عواملی است که ممکن است بر تغییرات ساختاری مجلس تأثیرگذار باشد. آمارهای موجود نشان می‌دهند که در این دوره، روند کاهش جمعیت روستایی و مهاجرت به شهرها آغاز شده است و این روند ممکن است تأثیراتی بر ترکیب تخصص‌ها و نیازهای نمایندگان داشته باشد. با این حال، باید به این نکته توجه کرد که هیچ متغیری به‌طور ۱۰۰ درصدی نمی‌تواند تأثیرگذار باشد و این عامل (کاهش جمعیت روستاییان) می‌تواند یکی از عوامل مؤثر بر تغییرات ترکیب تخصص‌های مجلس باشد، هرچند که عواملی دیگر نیز در این تغییرات دخیل هستند. در نتیجه، این تغییرات در ترکیب تخصص‌ها و رشته‌های مرتبط با خدمات به روستاییان در ارتباط با کاهش جمعیت روستاییان قابل بررسی است، اما نمی‌توان ادعا کرد که تنها عامل تأثیرگذار است.

نکته دیگر قابل توجه در این دوره شروع کاهش نمایندگان با مدرک کارشناسی و افزایش تعداد نمایندگان با مدارک کارشناسی ارشد و دکتری می باشد.

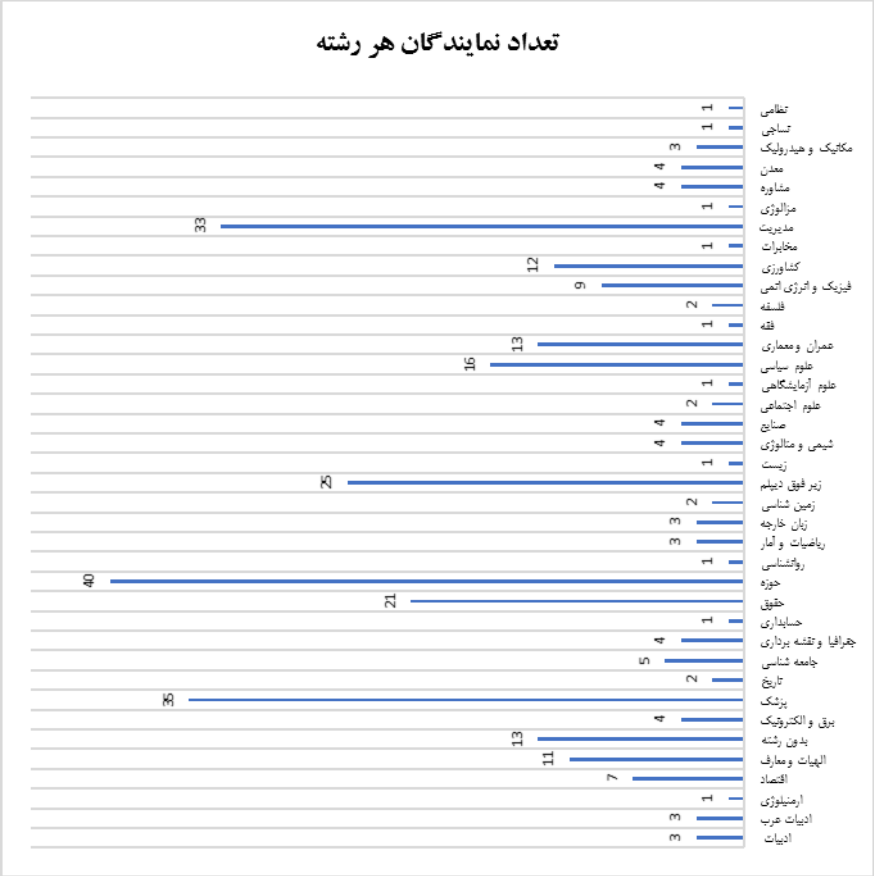

تصویر شماره۱۲: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره ششم

در این دوره تعداد کارشناسان از ۹۹ نفر دوره قبل به ۹۳ نفر کاهش می‌یابد و این کاهش تا مجلس یازدهم ادامه پیدا می‌کند. تعداد نمایندگان با مدرک کارشناسی ارشد نیز ٦٢ نماینده در دوره قبل به ٦٨ نماینده و تعداد نمایندگان با مدرک دکترای تخصصی از ٢٤ نفر در مجلس قبل به ۳۵ نفر افزایش می‌یابد.

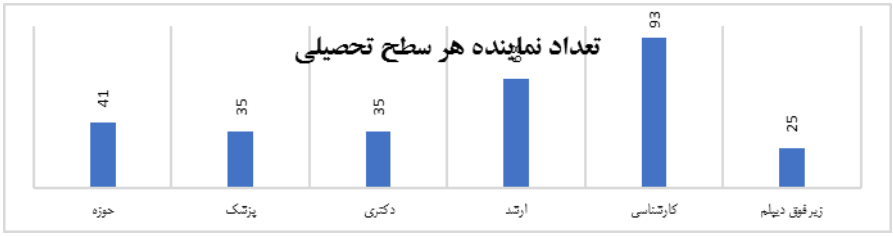

تصویر شماره ۱۱: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره ششم مجلس

۷-۲. دوره هفتم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره در ۱ اسفند ۱۳۸۲ شمسی، برگزار و در ۷ خرداد ۱۳۸۳، اولین جلسه مجلس هفتم برگزار شد. رئیس مجلس هفتم، غلامعلی حداد عادل و نائب رئیسان آن، محمدرضا باهنر و محمدحسن ابوترابی فرد بودند. تا پایان این دوره ۲۹۵ نماینده در مجلس حضور یافتند که ۳۳ گرایش تحصیلی در آنها یافت می‌شد. از ویژگیهای مجلس هفتم حضور پر رنگ گرایش‌های مدیریت به تعداد ۵۵ نفر بود. همان طور که از ابتدا در گراف‌ها مشخص گردید گرایش مدیریت از ۲ نفر در مجلس اول آغاز و افزایش حضور این گرایش در مجلس هفتم نزدیک به دو برابر دوره قبل رسید.

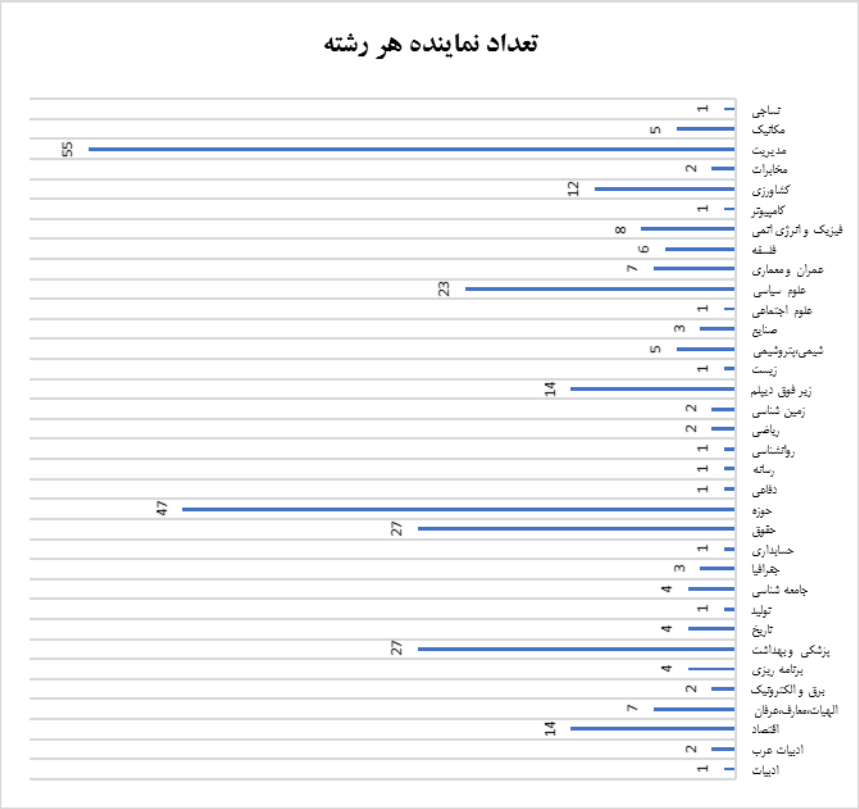

تصویر شماره۱۳: پراکندگی گرایش های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره هفتم

سه دلیل عمده برای این موضوع می توان مطرح کرد: ۱- بیشتر نمایندگان ادوار گذشته مجلس که با مدارک پایین به مجلس راه پیدا کردند عمدتا برای ادامه تحصیل رشته‌های مدیریت، علوم سیاسی را انتخاب می‌کردند. ۲- بر اساس فصل ششم قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی (تبلیغات) ماده ٥٦ ـ فعالیت تبلیغات انتخاباتی نامزدهای نمایندگی هشت روز قبل از روز اخذ رأی (مرحله اول و دوم) آغاز و تا بیست و چهار ساعت قبل از اخذ رأی ادامه خواهد داشت(قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸، ماده ٥٦) به دلیل زمان کم برای تبلیغات و معرفی اصولی نامزدها رای دهنگان به افرادی رای می‌دهند که شناخته‌تر شده باشند.

در این میان مسئولین وزارت کشور یعنی استانداران، فرمانداران و بخشداران (که دارای تخصص های مدیریتی و علوم سیاسی) به دلیل موقعیت شغلی، بیشترین ارتباط‌ها را در جامعه دارند و شناخته تر شده هستند رای می‌آورند. ۳- سومین دلیل تأسیس دوره کارشناسی ارشد مدیریت دولتی در مرکز آموزش، وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی کشور مصوب یکصد و چهل و نهمین جلسه مورخ ۱۳٦۷,۲,۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی بود. پیرو مصوبه شماره .٤۷۰۸دش مورخ ۱۳٦٦/۱۲/۱۱ در مورد تأسیس دوره کارشناسی ارشد مدیریت دولتی وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی، مصوبه مورد اشاره با متن اصلاح شده زیر تصویب می‌گردد. "به مرکز آموزش وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی کشور اجازه داده می‌شود دوره کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دائر نماید (تأسیس دوره کارشناسی ارشد مدیریت دولتی در مرکز آموزش، وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی کشور، ۱۳٦۷). این اجازه مساوی با ادامه تحصیل کارمندان دولت مخصوصا کارمندان وزارت کشور بدون دغدغه کنکور و حضور در کلاس های دانشگاهی بود. بیشتر این افراد در حین خدمت خود با معادل سازی سوابق کاری در دانشگاه فوق اقدام به اخذ مدارک ارشد مدیریت کردند. در پایان خدمت خود نیز در انتخابات مجلس شرکت نموده و فقط به دلیل سیستم ضعیف انتخابات مجلس شورای اسلامی راهی مجلس شدند.

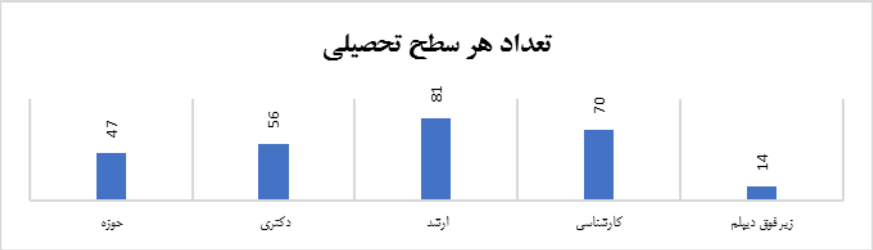

تصویر شماره ١٤: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره هفتم مجلس

۸-۲. دوره هشتم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره، در تاریخ ٢٤ اسفند سال ۱۳۸٦ برگزار و تا پایان دوره ۲۹۱ نماینده توانستند در این مجلس حضور پیدا کنند. رئیس مجلس هشتم علی لاریجانی و نائب رئیسان آن، محمدرضا باهنر و محمدحسن ابوترابی فرد بودند. این دوره از مجلس با ٤۷ گرایش تحصیلی متفاوت، متنوع ترین مجلس از نظر رشته تحصیلی در تمام ادوار مجلس می باشد. بیشترین تعداد حضور یک گرایش تحصیلی در این دوره در اختیار گرایش تحصیلی مدیریت است. در این دوره کاهش ورود گرایش های کشاورزی سرعت می‌گیرد که می‌توان دو علت عمده برای آن ذکر نمود:

الف. کاهش جمعیت روستاها نسبت به شهرها در حوزه‌های انتخابیه است. تعداد شهرهای کشور از ۲۰۰ نقطه در سال ۱۳۳۵ به ۱۰۱۲ شهر در سال ۱۳۸۵ رسید. جمعیت شهرنشین کشور از ٦ میلیون نفر در

سال ۱۳۳۵ به بیش از ٤٨ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ بالغ گردید. متوسط میزان رشد سالانه جمعیت شهری ایران پس از یک کاهش مختصر در دوره ۵۵– ۱۳٤۵ مجددا افزایش یافته و پس از دوره ۷۰– ۱۳٦۵ با توجه به کاهش میزان رشد سالانه کل جمعیت کشور رو به کاهش نهاد.

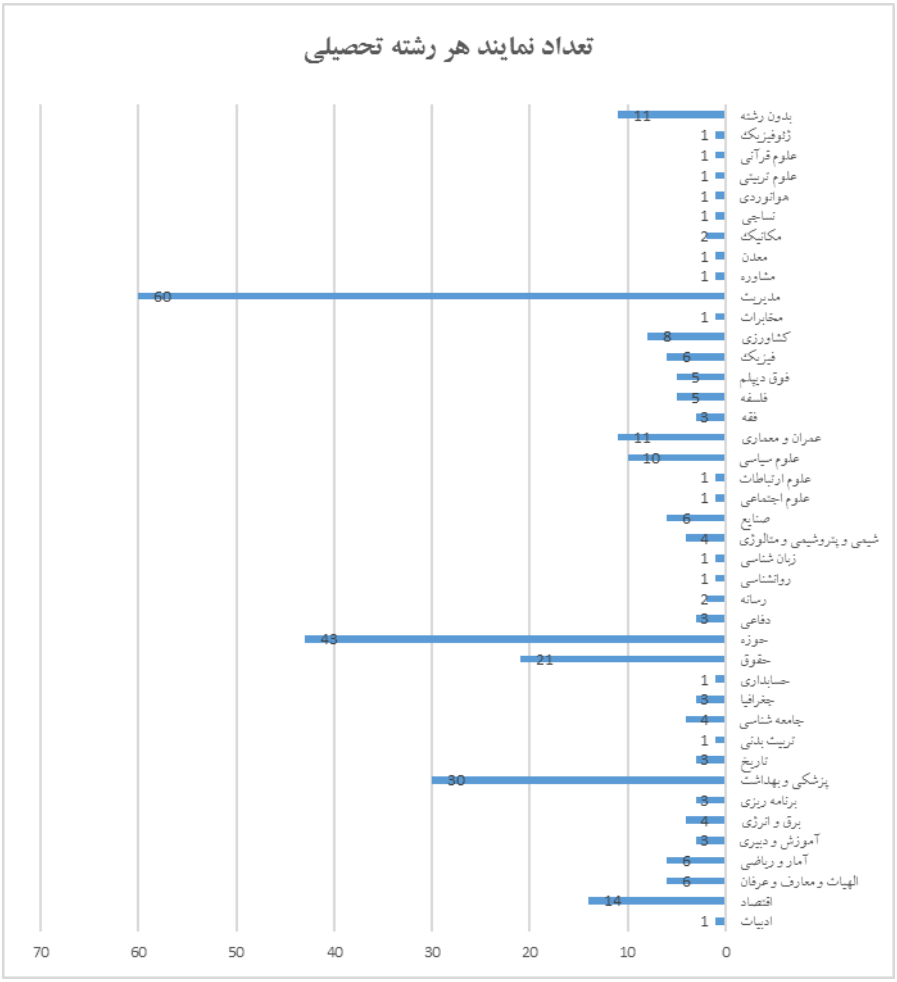

تصویر شماره۱۵: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره هشتم

میزان شهرنشینی کشور در طی ۵۰ سال (۸۵– ۱۳۳۵) ۳٦/۷٦ درصد افزوده شد. میزان درصد شهرنشینی در فاصله سال های ۸۵– ۱۳۳۵ در استان های مختلف یکسان نبوده است. به طوری که در سال ۱۳۳۵ فقط ٤ استان، در سال ۱۳۷۵، ۷ استان و در سال ۱۳۸۵، ۸ استان میزان شهرنشینی بالاتر از میزان شهرنشینی مربوط به کل کشور را داشته‌اند (ساعی ارسی، ۱۳۹۲: ۱).

ب. کاهش بهره‌برداران بخش کشاورزی ساکن روستا نسبت به بهره برداران شهری بود. به طوری که از ٤۰٤۲۸۱۱ بهره بردار ۲۱٪ ساکن روستا و ۵٦٪ هم ساکن شهر بودند که این نیز دلیل دیگری بر این موضوع است(سالنامه آماری کشور، سال ۱۳۹۷: ۲۱۱). در مجموع به دلیل اینکه متخصصین کشاورزی

بیشتر با جامعه روستایی در ارتباط بودند و این جامعه دیگر توانایی قبلی خود را در حوزه انتخاباتیه برای منتخبین خود نداشت این افراد شانس کمتری برای حضور در مجلس پیدا کردند.

ویژگی بعدی این مجلس کاهش نصاب انتخابات به ۲۰٪ بود. حداقل آرا برای ورود به مجلس در قانون انتخابات مجلس، از ابتدای تدوین این قانون تاکنون همواره دستخوش تغییرات شده است. در انتخابات مجالس اول تا پنجم، نامزدها باید حداقل ۵۰ درصد آرای ماخوذه را کسب می‌کردند (قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، ماده ۸). اگر چه این شرط در مجالس اول، به راحتی تامین می‌شد اما به تدریج از ورود نامزدها در مرحله اول در کلان شهرهایی چون تهران کاسته شد. تا آنجا که در مجالس چهارم و پنجم، تنها دو نفر در مرحله اول انتخابات تهران وارد پارلمان شدند. در مجلس پنجم، شرط ورود به مجلس در مرحله اول، کسب ۳۰ درصد آرا شد و در مجلس هفتم نیز با مصوبه دیگری به ۲۵ درصد کاهش یافت. همین موضوع باعث شد تا ۱۳۲ نفر از نمایندگان ادوار قبلی بتوانند به راحتی در مجلس هشتم راه یابند. در دوره هشتم تعداد نمایندگان دارای مدارک تحصیلی فوق دیپلم تک رقمی شده و فقط نمایندگانی که سابقه نمایندگی داشتند توانستند با چنین مدارکی راهی مجلس شوند.

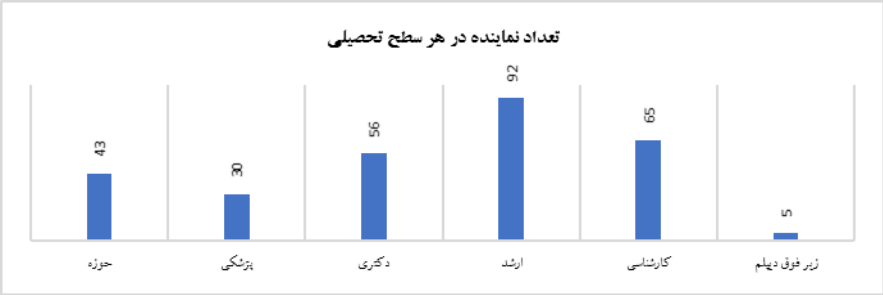

تصویر شماره ۱۶: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره هشتم مجلس

۹-۲. دوره نهم مجلس شورای اسلامی

انتخابات این دوره در ۱۲ اسفند ۱۳۹۰ برگزار شد. از ۲۹۰ کرسی در مرحله اول انتخابات، ۲۲۳ نامزد به مجلس راه یافتند و ۶۵ کرسی به مرحله دوم کشیده شد. از ویژگیهای قابل توجه این مجلس، ریاست دوباره هیات رئیسه مجلس قبل، آقایان علی لاریجانی و نائب رئیسان آن، محمدرضا باهنر و محمدحسن ابوترابی فرد است. در این انتخابات نیز هر نماینده‌ای که بتواند ۲۵ درصد رای‌های حوزه انتخاباتیه را بیاورد، انتخاب می‌شود (قانون اصلاح موادی از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۸، ماده ۸).

یکی از ویژگیهای این دوره از مجلس تغییرات اساسی مجلس است به طوری که ۱۶۹ نماینده مجلس هشتم در مجلس نهم حضور نداشتند. یعنی از ۲۸۶ نماینده مرحله اول و دوم، نزدیک به دوسوم مجلس تغییر کرد. از دیگر ویژگیهای این دوره حضور بی‌سابقه پزشکان در مجلس است به‌طوری که ۳۸ پزشک در این دوره حضور دارند.

۹-۲-۱. تغییر نصاب مدرک تحصیلی نامزدهای انتخابات مجلس

یکی از مهمترین اقدامات این مجلس تغییر نصاب مدرک تحصیلی نامزدهای انتخابات مجلس است. به دلیل تاثیرات زیادی که این اصلاحیه بر روی موضوع این تحقیق دارد در اینجا به بیان روند ایجاد این اصلاحیه می‌پردازیم. طرح دو فوریتی «اصلاح ماده (۲۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ و اصلاحات بعدی آن را عده ای از نمایندگان مجلس شورای اسلامی به جهت بسترسازی برای حضور بیشتر دانش آموختگان مقاطع بالای تحصیلات تکمیلی در عرصه فعالیت‌های انتخاباتی و حضور در مجلس شورای اسلامی به مجلس تقدیم کردند. در مقدمه توجیهی این طرح، ضرورت ارائه این طرح و فوریت آن به صورت زیر تبیین شده است: بر اساس تبصره(۲) ماده(۲۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، دارا بودن مدرک تحصیلی کارشناسی یا معادل از شرایط انتخاب شوندگان نمایندگی مجلس شورای اسلامی است. با توجه به خیل عظیم دانش آموختگان در مقاطع تحصیلی کارشناسی ارشد و دکترا و مهیا نمودن بستر و زمینه مساعد برای حضور بیشتر و پررنگ‌تر این قشر در فعالیت‌های انتخاباتی و حضور آنها در مجلس شورای اسلامی با توجه به این که مجلس شورای اسلامی در هر دوره اقدام به بالابردن یک مقطع مدرک تحصیلی نموده است، این طرح جهت طی تشریفات قانونی با قید دو فوریت تقدیم مجلس شورای اسلامی می گردد. دو فوریت این طرح، در جلسه علنی مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۱۰ مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و بررسی آن در دستور جلسه ۱۳۸۹/۱۲/۱۷ مجلس قرار گرفت که با اصلاحاتی به تصویب رسید و برای طی مراحل قانونی مقرر در اصل ۹٤ قانون اساسی به شورای نگهبان ارسال شد. در نهایت شورای نگهبان، با توجه به اصلاحاتِ به عمل آمده در مجلس شورای اسلامی، ماده مزبور را مغایر با موازین شرع و قانون اساسی تشخیص نداد (نظرات استدلالی شورای نگهبان، ۱۳۹۰). مصوبه مجلس قبل تاثیرات زیادی در دوره نهم گذاشت به طوری که تعداد نمایندگان با مدرک کارشناسی ارشد که در مجلس قبل ۹۲ نفر بودند را به ۱۲۲ نفر و نمایندگان با مدرک دکترا که در مجلس قبل ٥٦ نفر بود را به ٦۹ نفر رساند همچنین تعداد روحانیون مجلس از ۱۰ نفر مجلس قبل کمتر یعنی ۳۲ نفر شد. شاید بتوان گفت افزایش نوع مدرک تحصیلی در عدم رای آوری نمایندگان دوره هشتم در مجلس نهم نیز بی‌تاثیر نبود که جا برای بحث و بررسی بیشتر دارد و در این مجال نمی گنجد.

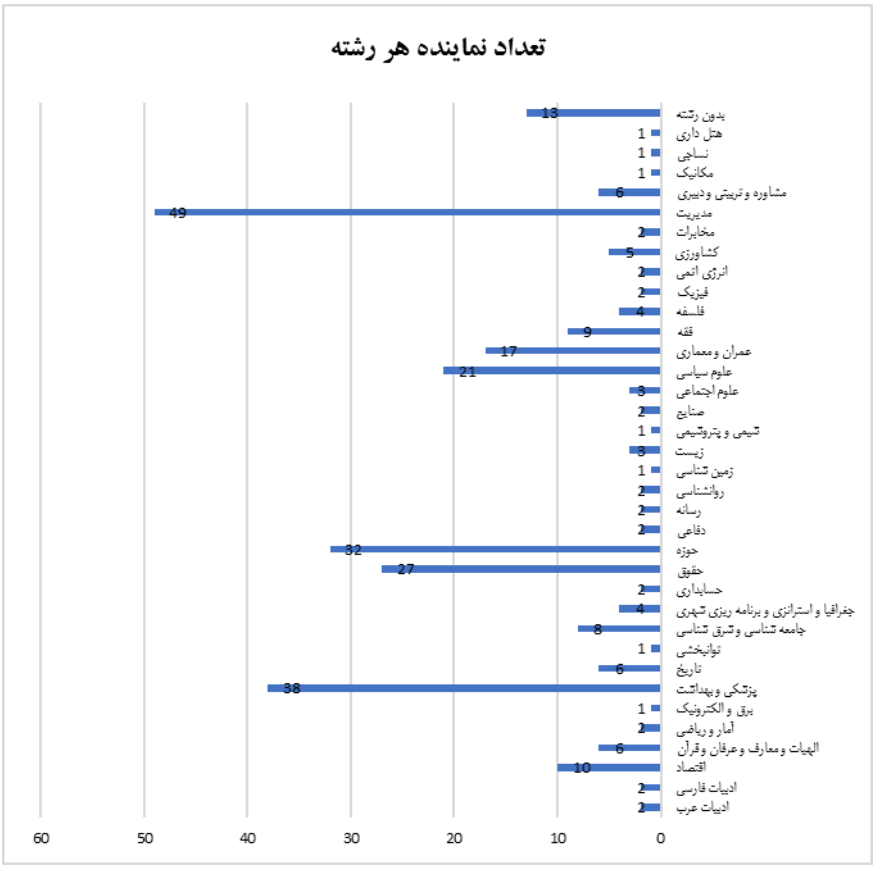

تصویر شماره۱۷: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره نهم

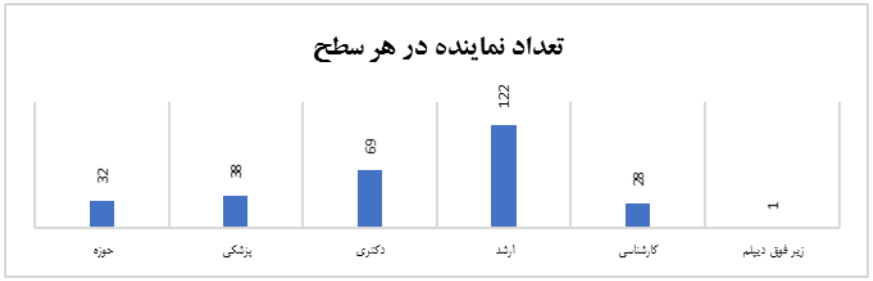

تصویر شماره ۱۸: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره نهم مجلس

۱۰-۲. دوره دهم مجلس شورای اسلامی

این دوره در ۷ اسفند ۱۳۹٤ و ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۵ برگزار و از ۸ خرداد ۱۳۹۵ آغاز شد.

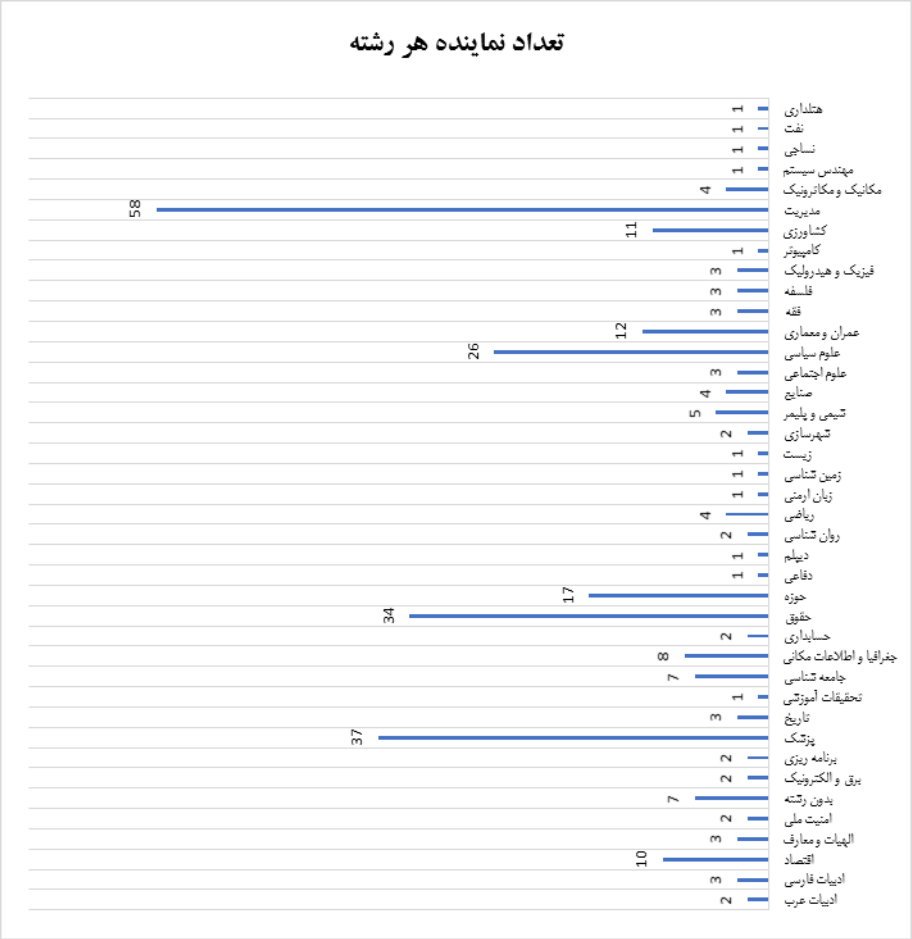

تصویر شماره۱۹: پراکندگی گرایش‌های تحصیلی نمایندگان مجلس شورای اسلامی دوره دهم

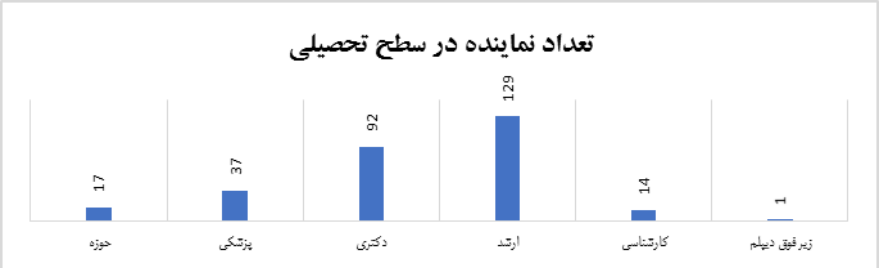

تصویر شماره ۲۰: تعداد نمایندگان هر سطح تحصیلی در دوره دهم مجلس

آقایان علی لاریجانی برای سومین دوره متوالی به عنوان رئیس مجلس و مسعود پزشکیان نائب رئیس اول و علی مطهری نائب رئیس دوم انتخاب و تا پایان این دوره ۲۹۰ نماینده در ترکیب ٤٥ گرایش تحصیلی در این دوره مجلس راه یافتند. از ویژگیهای این مجلس حضور ۳٤ حقوقدان است که بیشترین تعداد حضور حقوقدانان را در طول ادوار گذشته در مجلس به خود اختصاص می‌دهد. همچنین تعداد

روحانیون مجلس در این دوره به ۱۷ نفر کاهش می‌یابد که برای اولین دوره از مجلس است که تعداد روحانیون مجلس از تعداد حداقل اعضاء یک کمیسیون تخصصی کمتر می‌گردد. همچنین در این دوره رشد حضور نمایندگان با گرایش تحصیلی مدیریت به بیشترین سطح خود یعنی ۵۸ نفر می‌رسید که بررسی این موضوع و شناسایی عوامل تاثیر گذار بر این تغییرات می‌تواند نتایج جالبی را به دنبال داشته باشد. بررسی مدرک تحصیلی نمایندگان این دوره نشان می‌دهد، تغییر سطح مدرک تحصیلی در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی در دوره هشتم تعداد نمایندگان با مدرک کارشناسی را بسیار کاهش و فقط ١٤ نفر در این دوره دارای مدرک کارشناسی بودند. همچنین بالاترین تعداد نمایندگان با مدرک دکتری به تعداد ۹۲ نفر مربوط به دوره دهم است. رشد بسیار بالای در این دوره نشان می‌دهد در مجموع بالاترین سطح تحصیلات آکادمیک در کل ادوار مجلس مربوط به دوره دهم مجلس شورای اسلامی می‌باشد.

۳- تجزیه و تحلیل همبستگی بین رشته تحصیلی نامزدها و شانس حضور در مجلس

در این تحقیق از آزمون مجذور خی(χ^2)[1]برای آزمون این فرض که آیا میزان احتمال حضور رشته‌های تحصیلی مختلف در مجلس شورای اسلامی یکسان است؟ استفاده شد. قبل از بیان نتایج آزمون خی دو در مورد رشته تحصیلی این نکته قابل اهمیت است که تعداد فراوانی در آزمون خی دو نباید کمتر از ۵ باشد به همین دلیل مجبور شدیم تنوع رشته‌ای نمایندگان که بالغ بر ۲۰۱ رشته بود را در ٤٠ گروه قرار دهیم. همان طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌کنید مقدار χ^2 محاسبه (مشاهده) شده از χ^2 بحرانی جدول بزرگتر یا مساوی باشد (یا p-value = < ۰،۰۵) فرض صفر رد و فرض خلاف تأیید می‌شود.

جدول شماره۱: نتایج آزمون فرضیه رابطه رشته تحصیلی و حضور در مجلس از طریق آزمون خی دو

Test Statistics

	رشته تحصیلی
Chi-Square	8157.325[a]
df	39
Asymp. Sig.	.000

a. 0 cells (0.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 78.9.

[1] – **آزمون خی** دو یا مربع کای یا **آزمون** کای دو، یکی از **آزمون** های دسته ناپارامتریک است، که نمونه های مورد انتظار را با فراوانی های تحقیق جدید، مقایسه می کند. این مقایسه با این هدف صورت می گیرد تا مشخص شود آیا تفاوت معنا داری بین این دو نمونه وجود دارد یا خیر؟

بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان نتیجه گرفت بین فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار طبقات متغیر مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود دارد یعنی بین رشته تحصیلی نمایندگان و شانس حضور آنها در مجلس شورای اسلامی رابطه مستقیم وجود دارد.

نتیجه:

بررسی ترکیب تخصصی نمایندگان ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی نشان می‌دهد که رشته‌های تحصیلی مختلف نقش مهمی در احتمال رأی‌آوری نامزدها دارند. تحلیل رشته تحصیلی نمایندگان در دوره‌های مختلف مجلس حاکی از آن است که برخی رشته‌های دانشگاهی، به‌ویژه آن‌هایی که ارتباط مستقیمی با حوزه‌های تصمیم‌گیری کلان دارند یا اینکه ارتباط مستقیمی در تامین نیازهای جامعه دارند شانس بیشتری برای ورود به مجلس داشته‌اند. به‌عنوان مثال، گرایش‌های مدیریتی، حقوقی و پزشکی در ادوار اخیر با افزایش حضور در میان نمایندگان مواجه بوده‌اند، درحالی‌که رشته‌هایی مانند کشاورزی و علوم پایه روندی کاهشی را تجربه کرده‌اند.

این تغییرات تا حد زیادی تحت تأثیر نیازهای اجتماعی و اقتصادی کشور، ویژگی‌های حوزه‌های انتخابیه و الگوهای رأی‌دهی بوده است. به‌طور مشخص، کاهش جمعیت روستایی و افزایش شهرنشینی موجب تغییر در اولویت‌های رأی‌دهندگان شده است، به‌گونه‌ای که رشته‌های مرتبط با مدیریت، حقوق و اقتصاد، که مستقیماً با سیاست‌گذاری‌های کلان ارتباط دارند، سهم بیشتری در ترکیب نمایندگان به دست آورده‌اند. در مقابل، رشته‌هایی که ارتباط بیشتری با بخش‌های خاص اقتصادی مانند کشاورزی دارند، به دلیل کاهش نفوذ حوزه‌های انتخابیه روستایی، کمتر مورد توجه رأی‌دهندگان قرار گرفته‌اند.

این یافته‌ها نشان می‌دهد که رشته تحصیلی نامزدها می‌تواند یکی از عوامل تأثیرگذار در فرآیند انتخاباتی باشد و در کنار سایر متغیرها، همچون تجربه سیاسی، گرایش حزبی و جایگاه اجتماعی، بر شانس پیروزی در انتخابات اثر بگذارد. ازاین‌رو، بازنگری در سیستم انتخابات می‌تواند به افزایش کارآمدی مجلس و بهبود کیفیت فرآیند قانون‌گذاری منجر شود. چرا که مجلس از نظر تخصص‌های قانون‌گذاری در حوزه‌های مختلف به گونه‌ای است که بسیاری از آن‌ها ابزارهای لازم برای تدوین و ارزیابی تخصصی قوانین را در اختیار ندارند. تحلیل داده‌ها و بررسی نمودارهای به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که این عدم توازن در ترکیب تخصصی نمایندگان، بر کارآمدی فرآیند قانون‌گذاری تأثیرگذار بوده و نیازمند اصلاحات در سیستم انتخاباتی است که در زیر به آن اشاره می‌کنیم. بر اساس گراف‌های به دست آمده و تجزیه و تحلیل اعداد و ارقام می‌توان به نتایج زیر رسید:

الف) از نظر تنوع گرایش تحصیلی

کمترین تنوع برای دوره دوم و بیشترین مربوط به دوره هشتم است.

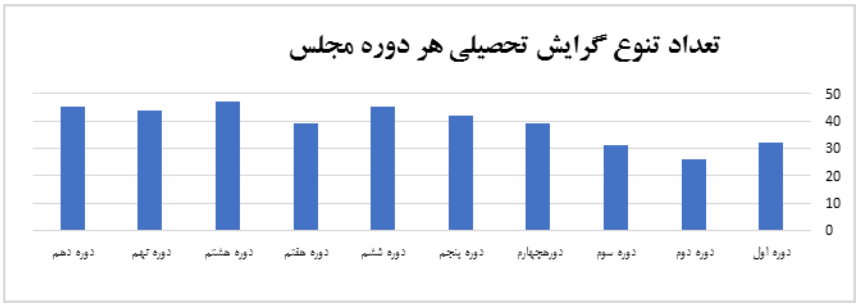

تصویر شماره۲۱: تغییرات تنوع گرایش تحصیلی هر دوره مجلس

ب) انحراف از معیار کمیسیون‌های تخصصی

طبق آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، پایین‌ترین تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی مجلس ۱۹ نفر است که تا ٢٤ نفر نیز می‌تواند افزایش یابد (آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۹، ماده ۲۸). بر این اساس، در این تحقیق برای بررسی انحراف از نیازمندی‌های یک کمیسیون تخصصی، عدد ۱۹ به‌عنوان حداقل استاندارد در نظر گرفته شده است. این مطالعه به بررسی کمیسیون‌های قضایی و حقوقی، بهداشت و درمان، فرهنگی، سیاست داخلی و شوراها، اقتصادی و امنیت ملی و سیاست خارجی پرداخته است.

با توجه به محدودیت اطلاعات در مورد ترکیب دقیق اعضای هر کمیسیون و تغییرات سالانه در عضویت نمایندگان، در این پژوهش فرض بر این گذاشته شده است که تمامی نمایندگان مجلس، منبع بالقوه‌ای برای تشکیل کمیسیون‌های تخصصی محسوب می‌شوند. بنابراین، حداکثر احتمال حضور متخصصان مرتبط با هر کمیسیون مورد بررسی قرار گرفته است. بااین‌حال، در برخی ادوار مجلس، مواردی مشاهده شده است که علی‌رغم حضور نمایندگانی با تخصص مرتبط، آنان علاقه‌ای به عضویت در کمیسیون‌های متناظر با تخصص خود نداشته‌اند. این مسئله را می‌توان یکی از نقاط ضعف نظام اداره کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی دانست که می‌تواند بر کارآمدی و کیفیت تصمیم‌گیری‌های تخصصی تأثیرگذار باشد.

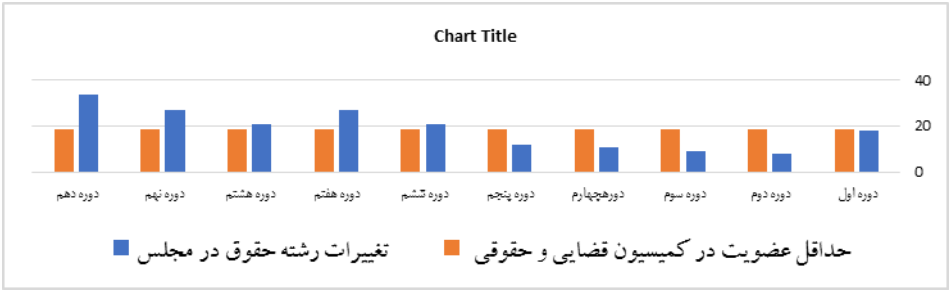

تصویر شماره ۲۲: تغییرات رشته حقوق در کل ادوار مجلس و انحراف از کمیسیون قضایی و حقوقی

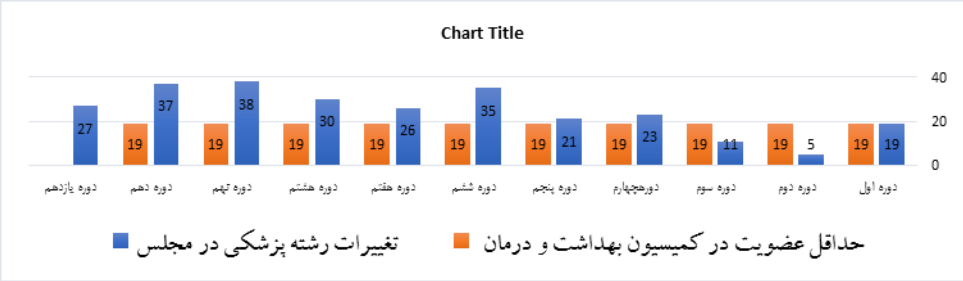

تصویر شماره ۲۳: تغییرات تعداد پزشکان در ادوار مجلس و انحراف از کمیسیون بهداشت و درمان

همان‌طور که در تصویر شماره ۲۲ مشخص است کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس کمترین انحراف را در دوره اول دارد و در چهار دوره: دوم، سوم، چهارم و پنجم انحراف منفی از حداقل ظرفیت کمیسیون و در پنج دوره: ششم، هفتم، هشتم، نهم و دهم دارای انحراف مثبت از حداقل ظرفیت کمیسیون دارد که شاید به دلیل کاربردهای متعدد این رشته در کمیسیون‌های دیگر مشکلات کمتری را بوجود می‌آورد اما انحراف منفی این رشته در مجلس به دلیل هم راستا بودن این تخصص با وظیفه اصلی مجلس یعنی قانونگذاری مطمئنا مشکلات زیادی را برای قانونگذاری مطلوب و با کیفیت ایجاد می‌کند.

همان‌طور که در تصویر شماره ۲۳ مشاهده می‌کنید کمترین میزان انحراف منفی از حداقل ظرفیت کمیسیون تخصصی در طول ادوار مجلس مربوط به گرایش‌های پزشکی است و فقط در دو دوره دوم و سوم دارای انحراف منفی از معیار می‌باشد و در ادوار دیگر مجلس تعداد متخصصین این گرایش بیشتر از تعداد مورد نیاز در کمیسیون تخصصی خود بوده‌اند.

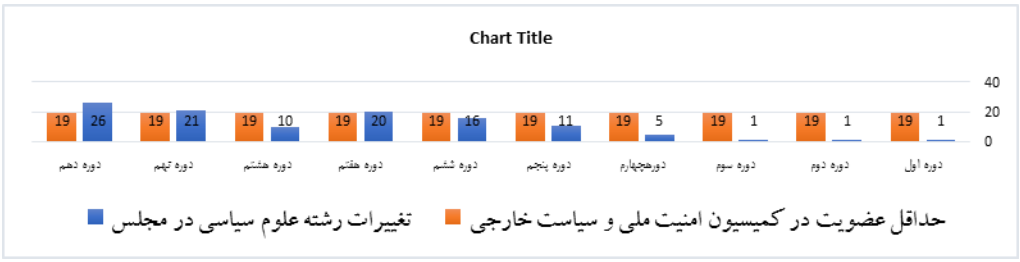

تصویر شماره۲٤: تغییرات رشته علوم سیاسی در ادوار مجلس و انحراف تعداد از نیاز کمیسیون مربوطه

همان‌طور که در تصویر ۲٤ مشاهده می‌کنید، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در هفت دوره از ادوار مجلس، متخصصین لازم برای وظایف خود را در اختیار نداشته است و فقط در سه دوره از چهار دوره نهایی دارای نمایندگان لازم بوده است. البته، تنها رشته علوم سیاسی برای این کمیسیون مناسب نیست و رشته‌هایی مانند مدیریت راهبردی و سایر حوزه‌های مرتبط نیز می‌توانند نقش مؤثری داشته باشند. بااین‌حال، در منبعی که از مجلس شورای اسلامی تهیه شده بود، به چنین گرایش‌هایی اشاره نشده و صرفاً به بررسی حضور نمایندگان با تحصیلات علوم سیاسی مدیریت دولتی و مدیریت صنعتی و مدیریت بازرگانی پرداخته شده

است. بنابراین، نتایج ارائه‌شده بر اساس داده‌های در دسترس تنظیم شده‌اند و عدم ذکر سایر رشته‌های مرتبط می‌تواند یکی از محدودیت‌های این مطالعه محسوب شود.

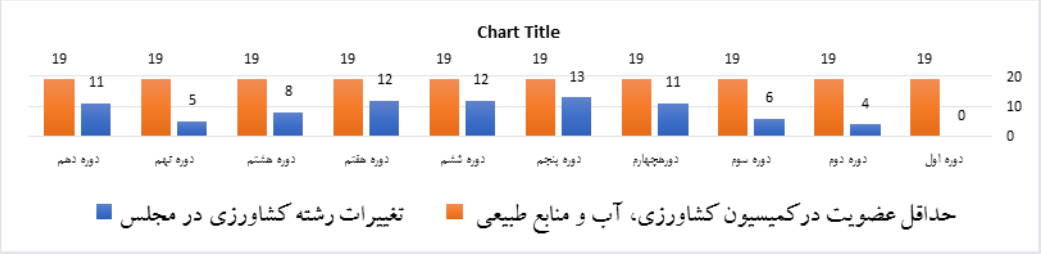

تصویر شماره۲۵: تغییرات گرایش کشاورزی در ادوار مختلف مجلس و انحراف آن از تعداد مورد نیاز

بر طبق تصویر شماره ۲۵، یکی از کمیسیون‌های تخصصی مجلس که بیشترین انحراف منفی از حداقل ظرفیت یک کمیسیون تخصصی را داشته است، کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی می‌باشد. این کمیسیون در هیچ دوره‌ای از ادوار مجلس تعداد موردنیاز متخصص برای تکمیل ظرفیت خود را در اختیار نداشته است.

با توجه به نمودار، کاملاً واضح است که در دوره اول و دوم مجلس، که جهاد سازندگی هنوز شکل نگرفته بود، تعداد متخصصین کشاورزی در مجلس محدود بوده است. اما با شکل‌گیری جهاد سازندگی و ارتباط مستقیم متخصصین این حوزه با روستاها، تعداد نمایندگان دارای تخصص کشاورزی در مجالس سوم تا هفتم افزایش یافته است. در مجالس هشتم و نهم، این تعداد کاهش یافته که می‌تواند نشان‌دهنده‌ی ارتباط کاهش جمعیت روستایی نسبت به شهری و همچنین ادغام جهاد سازندگی با وزارت کشاورزی باشد. البته در مورد افزایش تعداد متخصصین کشاورزی در مجلس دهم، بررسی‌های بیشتری لازم است تا سایر عوامل تأثیرگذار نیز مورد تحلیل قرار گیرند.

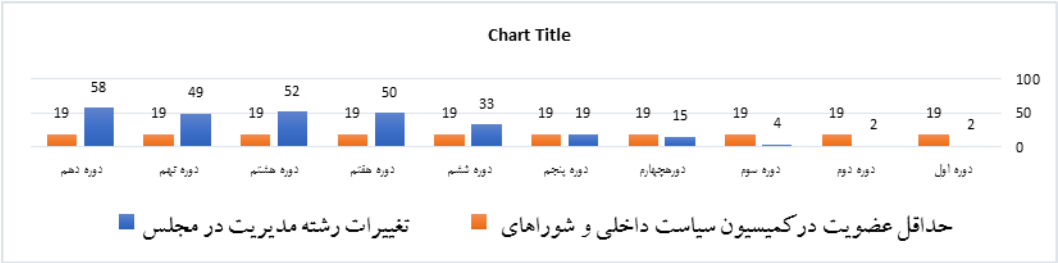

تصویر شماره۲۶: تغییرات گرایشهای مختلف مدیریت در ادوار مختلف مجلس و انحراف آن از تعداد مورد نیاز

گرایش‌های مدیریت بالاترین سطح تغییرات مثبت را در طول ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی داشته‌اند که بررسی دلایل آن زمینه خوبی برای تحقیقات بعدی می‌باشد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، تغییرات این

گرایش‌ها نسبت به ظرفیت کمیسیون سیاست داخلی و شوراها، که نزدیک‌ترین کمیسیون تخصصی به این گرایش است، در چهار دوره ابتدایی مجلس انحراف منفی نشان می‌دهد. در دوره پنجم هیچ‌گونه انحراف معیاری وجود ندارد، اما به‌یک‌باره از مجلس ششم به بعد دارای انحراف معیار مثبت شدیدی می‌گردد.

لازم به ذکر است که به دلیل تعداد بسیار کم برخی گرایش‌ها در ادوار مختلف، گاهی فقط در یک دوره برخی رشته‌ها مانند جغرافیای سیاسی ذیل دیگر رشته‌ها مانند علوم سیاسی محاسبه شده‌اند. همچنین، در منابع مورد استفاده، دسته‌بندی‌های ارائه‌شده برای رشته‌های تحصیلی برخی از گرایش‌های مرتبط را به‌صورت جداگانه مشخص نکرده‌اند، که این امر در تحلیل آمارها تأثیرگذار بوده است. بااین‌حال، در تحقیقات آتی می‌توان بررسی دقیق‌تری از تجمیع چندین رشته مرتبط برای برخی کمیسیون‌ها ارائه داد.

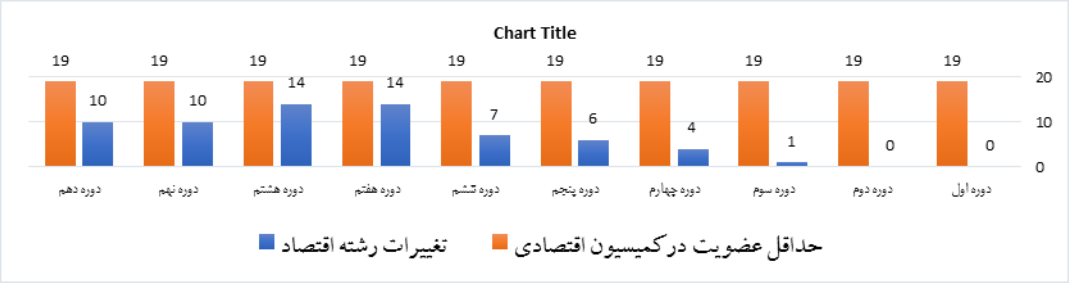

تصویر شماره۲۷: تغییرات گرایش اقتصاد در ادوار مختلف مجلس و انحراف آن از تعداد مورد نیاز

همان‌طور که در تصویر شماره ۲۷ مشاهده می‌کنید یکی از کمیسیون‌های تخصصی که در هیچ زمانی دارای متخصصین لازم نبوده است کمیسیون اقتصادی مجلس است و شاید یکی از علل بسیاری از مشکلات‌اقتصادی کشور همین موضوع باشد.

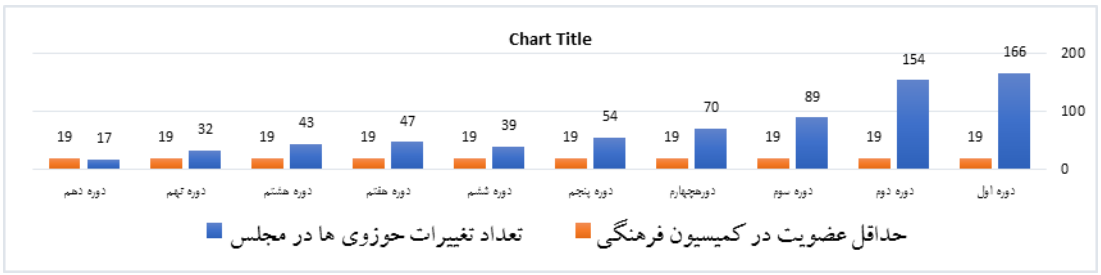

تصویر شماره ۲۸: تغییرات تعداد روحانیون در مجلس و انحراف از معیار بر اساس یک کمیسیون

همان‌طور که در تصویر شماره ۲۸ مشاهده می‌کنید حضور روحانیون در ابتدای انقلاب در مجلس شورای اسلامی بسیار پر رنگ بود اما با رشد منفی در طول ادوار مواجه شد به طوری که در دوره دهم تعدادروحانیون مجلس از تعداد حداقل ظرفیت یک کمیسیون تخصصی کمتر گردید.

پ) بررسی تغییرات سطح علمی نمایندگان

همان‌طور که در تصویر شماره ۲۹ مشاهده می‌شود تعداد نمایندگان مجلس ادوار مختلف با مدرک تحصیلی فوق دیپلم و پایین‌تر در طول زمان کاهش یافته که در این امر عواملی چون اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و افزایش سطح علمی جامعه تاثیر گذار بوده است.

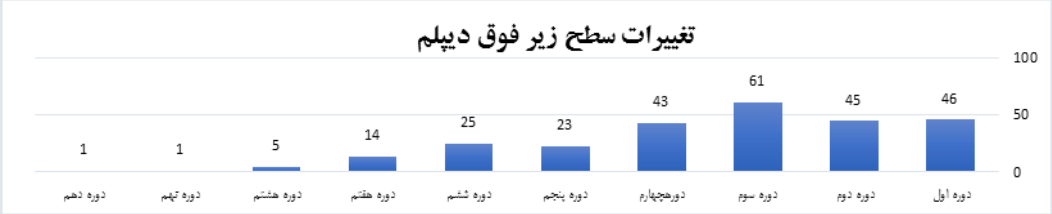

تصویر شماره ۲۹: تغییرات سطح تحصیلی پایین تر از کارشناسی در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

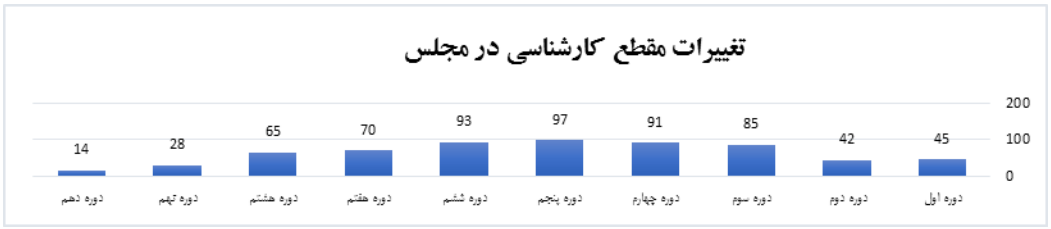

تصویر شماره ۳۰: تغییرات سطح تحصیلی کارشناسی در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

با بررسی دقیق تصویر شماره ۳۰ مشخص می‌گردد تغییرات دارندگان مدرک کارشناسی در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی دارای یک تغییرات زنگوله‌ای شکل است که نشان می‌دهد با روند سطح علمی جامعه تعداد نمایندگان دارای مدرک کارشناسی تا دوره پنجم و ششم رو به افزایش بوده و بعد از این دو دوره با شیب تندی رو به کاهش می‌رود. دلیل آن هم اصلاح قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی است.

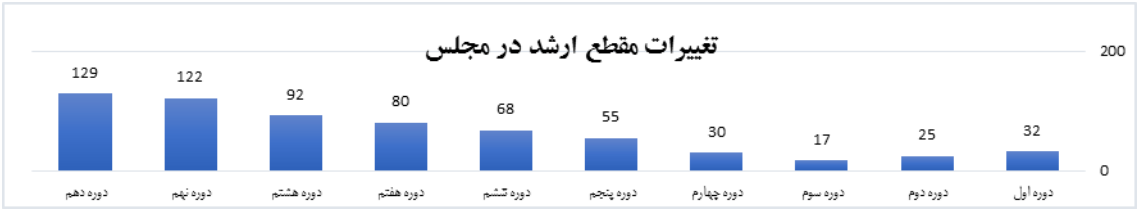

تصویر شماره ۳۱: تغییرات سطح تحصیلی کارشناسی ارشد در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

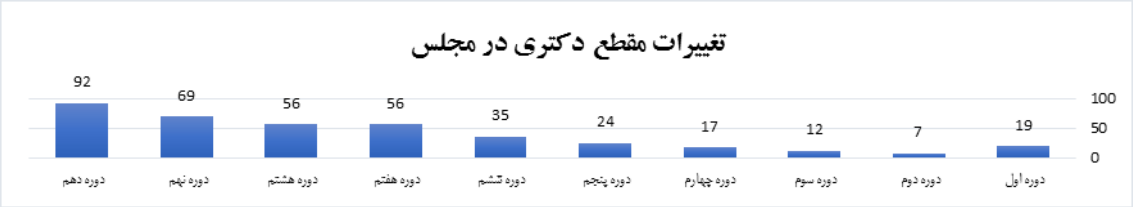

تصویر شماره ۳۲: تغییرات سطح تحصیلی دکترا در ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی

همان طور که در تصاویر ۳۱ و ۳۲ کاملا واضح است رشد مثبت تعداد نمایندگان مجلس در ادوار مختلف از نظر سطح مدرک تحصیلی است. تا دوره نهم که آخرین دوره مورد بررسی در این تحقیق است با شیب بسیار زیادی افزایشی بوده که در این امر می‌توان نقش افزایش سطح تحصیلی جامعه و اصلاح قانون انتخابات را موثرترین عوامل دانست.

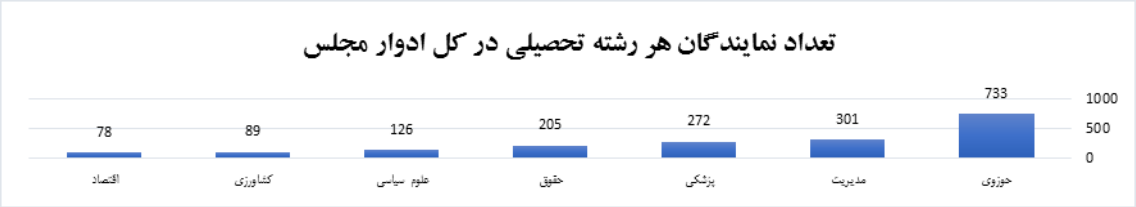

تصویر شماره ۳۳: تعداد نمایندگان گرایش‌های تحصیلی پر حضور در کل ادوار مجلس شورای اسلامی

همان‌طور که در تصویر شماره ۳۳ به صورت واضح مشخص است فاصله تعداد روحانیون در ادوار مختلف مجلس با دیگر گرایش‌های تحصیلی می‌باشد، که این نشان دهنده تاثیر بالای روحانیون بر روی جامعه و تبعیت مردم از جامعه روحانیت است. اما بعد از روحانیون بیشترین تعداد مربوط به گرایش‌های مدیریت است که دلایلی چون حضور بیشتر این افراد قبل از نمایندگی در پست‌های وزارت کشور می‌باشد چرا که بیشتر با مردم نسبت به دیگر تخصص‌ها در ارتباط هستند. گرایش بعدی از نظر تعداد، پزشکی می‌باشد که شاید اهمیت بیشتری نسبت به گرایش مدیریت داشته باشد، چرا که در گرایش‌های مدیریت، افتراق بیشتری نسبت به پزشکی وجود دارد و این نزدیکی منافع در بین تحصیل کرده‌های پزشکی مجلس نتایج عجیبی را در طول روند قانونگذاری در ادوار مختلف مجلس می‌تواند بوجود آورد که این موضوع و دیگر نتایجی که در این تحقیق بدست آمد باب جدیدی را برای بررسی‌ها و تحقیقات آینده می‌تواند بگشاید.

ترکیب‌های بدست آمده در ادوار مختلف مجلس مخصوصا در دوره‌های ابتدایی، کاملا نشان دهنده این موضوع است که سیستم انتخاباتی مجلس شورای اسلامی نتوانسته است ابزار لازم یعنی حضور متخصصین لازم برای بکارگیری از راهکار بند ب اصل ۲ قانون اساسی را برای قانونگذاری فراهم نماید چرا که بسیاری از کمیسیون‌های تخصصی مجلس در ادوار مختلف خالی از متخصصین لازم بوده و همین

طور ترافیک شدیدی در بعضی از تخصص‌ها در رشته های خاصی به دلایل گوناگون به چشم می خورد که جای بسی تامل و کنکاش در این زمینه دارد.

منابع

الف. فارسی

۱. آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹)، ماده ۲۸.

۲. اداره کل فرهنگی و تبلیغات مجلس شورای اسلامی (۱۳۹٦)، معرفی نمایندگان ده دوره مجلس شورای اسلامی، تهران: مجلس شورای اسلامی، ص ۱-۱۰۵۷.

۳. بصیرت منش، حمید، آونج، مینا (۱۳۹۵)، چالشهای انتخابات دومین دوره مجلس شورای اسلامی و مواضع امام خمینی، *فصلنامه ژرفا پژوه*، دفتر دوم و سوم، ص ٤۹-۷٤.

٤. دانایی فرد، حسن، آذر، عادل، شیرزادی، مهدی (۱۳۹۳)، چارچوبی برای شناسایی شایستگی های خط مشی گذاران ملی نمایندگان مجلس قانون گذاری، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، دوره ۱۹، شماره ۷۰، ص ۸.

۵. ساعی ارسی، ایرج (۱۳۹۲)، تحلیل روند تحولات شهرنشینی در استان های ایران (۸۵- ۱۳۳۵)، *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، دوره ۱۰ , شماره ۳۷، ص ۱.

٦. سینایی، وحید، زمانی، سمیه (۱۳۹۰)، نقش مجالس قانونگذاری در فرآیند سیاستگذاری، به سوی یک الگوی نظری، *نشریه راهبرد*، دوره ۲۰ , شماره ۵۸ (بخش ویژه بررسی های حقوقی)، ص ٦۵ .

۷. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳٦۷)، مصوبه تأسیس دوره کارشناسی ارشد مدیریت دولتی در مرکز آموزش، وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی کشور.

۸. شورای نگهبان، (۱۳۹۰)، نظرات استدلالی شورای نگهبان؛ طرح دو فوریتی اصلاح ماده (۲۸) قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۹. فوزی، یحیی، زارعی، علی(۱۳۹۵)، تحلیل بافت سیاسی، اجتماعی و تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛ ادوار اول تا پنجم، جستارهای سیاسی معاصر، شماره ٤ (پیاپی ۲۲)، ص ۹۳.

۱۰. فوزی، یحیی، زارعی، علی(۱۳۹٦)، تحلیل بافت سیاسی، اجتماعی و تخصصی نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛ ادوار ششم تا دهم، جستارهای سیاسی معاصر، دوره ٤ شماره ۲٦ ، ص ۸۳.

۱۱. قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۸)، ماده ۸ و ۵٦.

۱۲. قانون اصلاح موادی از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، (۱۳۹۰)، ماده ۸.

۱۳. قلی پور، رحمت اله, دانایی فرد، حسن, امیری، علی نقی, عطاردی، محمدرضا (۱۳۹٤)، مفهوم پردازی پدیده شکاف خط مشی در فرایند خط مشی گذاری فرهنگ، *مجلس و راهبرد*، دوره ۲۲, شماره ۸۱ ، ص ۹۲.

۱٤. لطیفیان، احمد، دعایی،حبیب اله (۱۳۹۲)، ترسیم مدل مفهومی بهره وری کارکنان با استفاده از رهیافت مدل سازی ساختاری تفسیری، *فصلنامه پژوهشهای مدیریت عمومی*، شماره ۲۰، ص ۱۸.

۱۵. مرکز آمار کشور (۱۳۹۷)، سالنامه آماری کشور، ص ۲۱۱.
۱٦. مهرابیان، فردین.، نصیری پور، امیر اشکان، فرمانبر، ربیع اله.، کشاورز محمدیان، سکینه (۱۳۹۰)، تعیین عوامل ارتقای بهره وری نیروی انسانی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و غیرهیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، *نشریهٔ پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، دوره ۳، شماره ۲، ص ۵۸.

منابع انگلیسی

17. Besley, T. and S. Coate, (1998), ”Sources of Inefficiency in a Representative Democracy: A Dynamic Analysis”, American Economic Review, 88, 139-156
18. Hoffman, L. Richard, (1979) Applying Experimental Research on Group Problem Solving to Organizations, The Journal of Applied Behavioral Science, p. 375-391.
19. Lorge, Irving, Fox, David, Joel, Davitz, And Brenner, Marlin (1958), A survey of studies contrasting the quality of group performance and individual performance, 1920-1957, Psychological Bulletin, VOL. 55, No. 6, p. 337-372.
20. Myerson, RB. (1999), ”Theoretical Comparisons of Electoral Systems,” European Economic Review, 43, 671—697.
21. Yetton, Philip, PRESTON BOTTGER, (1983), The Relationships among Group Size, Member Ability, Social Decision Schemes, and Performance, ORGANIZATIONAL BEHAVIOR AND HUMAN PERFORMANCE 32, 145-159.
22. Zilier, RobertO. C, (1957), Group Size: A Determinant of the Quality and Stability of Group Decisions, Sociometry, Vol. 20, No. 2 (Jun., 1957), pp. 165-173.